

SVET POD TRIGLAVOM 8

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

za prebivalce, obiskovalce, prijatelje in podpornike

LJUDJE V PARKU NARAVA
REPORTAŽE KULTURNA DEDIŠČINA
PARTNERJI ŽIVLJENJE V PARKU
INFORMACIJE NARODNI PARK V SVETU

TRIGLAVSKI NARODNI PARK IMA PRENOVLJENO SPLETNO STRAN

Na www.tnp.si je dostopna prenovljena spletna stran Triglavskega narodnega parka.

Namen prenove je bil na enem mestu, dostopnem najširši javnosti, zagotoviti čim več informacij, koristnih za prebivalce in obiskovalce parka. Posodobljene so slovenske strani in dodani strani v angleščini in nemščini, v prihodnosti pa se veselimo različic v še dveh alpskih jezikih: italijanščini in francoščini. Strani v tujih jezikih so prilagojene tujim uporabnikom.

Vsebinsko je mogoče nenehno dopolnjevati, spremljajo pa jo tudi novice o aktualnem dogajanju v parku. Razdeljena je na tri logične sklope:

SPOZNAVATI z vsebinami o javnem zavodu Triglavski narodni park;

DOŽIVLJATI s koristnimi informacijami in napotki o odkrivanju parka in

RAZUMETI z vsebinami, ki so zabeležene o parku: zakonodaja, načrt upravljanja, publikacije, itd.

Andreja Repe

Foto: M. Albinini

Reportaža	4
Narava	6
Kultura	10
Po parku	12
Park v svetu	15
Strani za mlade in mlade po srcu	16
Projekti	18
Aktualno	19

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

SVET POD TRIGLAVOM

je časopis Triglavskega narodnega parka, namenjen njegovim prebivalcem, obiskovalcem, ljubiteljem in podpornikom.

ISSN: 1581-6664

Uprava Triglavskega narodnega parka

Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled

Tel.: 04/ 578 02 00, faks: 04/ 578 02 01

E-pošta: triglavski-narodni-park@tnp.gov.si

www.tnp.si

Izdal in založil: Javni zavod Triglavski narodni park

Zanj: dr. Marija Markeš

Glavni in odgovorni urednik: Jože A. Mihelič

Tehnična urednica: Marjeta Albinini

Fotografija na naslovnici: Trenta, Jože A. Mihelič

Lektoriranje: Jana Cedilnik

Prelom: Gaya Cerkno

Tisk: Medium d.o.o., Žirovnica

Naklada: 4000 izvodov

Tiskano na okolju prijaznem papirju.

Bled, maj 2007

Foto: G. Kutin

NAŠ GLAVNI UREDNIK PREJEL STELETOVO PRIZNANJE

Slovensko konservatorsko društvo je 2. aprila letos že sedemnajstič podelilo Steletove nagrade in priznanja. Med prejemniki je tudi naš sodelavec in glavni urednik časopisa Svet pod Triglavom Jože Andrej Mihelič, ki je priznanje za leto 2006 dobil za popularizacijo in prispevek k ozaveščanju – zlasti mladine – o pomenu narave in kulturne dediščine s poudarkom na Triglavskem narodnem parku.

Jože je profesor športne vzgoje, od leta 1989 zaposlen v Javnem zavodu Triglavski narodni park, kjer vodi Službo za izobraževanje in naravovarstveno vzgojo. Že vrsto let deluje na vzgojnem in izobraževalnem področju, kjer je različni publiki res nešteto krat predaval o bogastvu in posebnostih

Foto: T. Mihelič

TNP. Poskrbel je za postavitev raznovrstnih tematskih razstav, ki so bile pogosto v celoti njegovo avtorsko delo, strokovno je vodil po parku, sodeloval pri oblikovanju izobraževalnih programov, bil zunanji mentor pri pripravi raziskovalnih, seminar-skih in diplomskih nalog. Raziskovalno se je poglobil v delo in življenje naravoslovca, seizmologa, izumitelja ter idejnega pobudnika za ustanovitev TNP dr. Albina Belarja. Jože je tudi pobudnik, kreator in vsakoletni organizator tradicionalnih Belarjevih naravoslovnih dni v Trenti. Domislil je program spoznavanja in ohranjanja kulturne dediščine planinskega pašništva v Julijskih Alpah za osnovne šole, kjer se otroci naučijo izdelovanja uporabnih lesenih predmetov in obiskujejo pašne planine TNP. Po šolah je pripovedoval Pravljico o Zlatorogu, dejaven pa je tudi kot urednik in pisec člankov, ki so največkrat posvečeni naravi ter navadam in običajem ljudi. Z izostrenim fotografskim občutkom je v objektiv ujel neštete motive, ki se pojavljajo v koledarjih, glasilih, na razstavnih panojih in še kje.

Jože – iskrene čestitke!

Tea Lukan Klavžer

KAKO UPRAVLJATI NARODNI PARK: NAČRT UPRAVLJANJA

Narodni parki praviloma že sami po sebi pomenijo visoko raven zavarovanja s poudarjeno nacionalno vrednoto. To seveda velja tudi za naš Triglavski narodni park. Vrednote TNP so na splošno v zavesti ljudi zelo cenjene, v mnogih primerih pa je mnenje med upravljavci in prebivalci oziroma lastniki zemljišč v narodnem parku drugačno. Ni namreč dovolj le razglasitev in ustanovitev narodnega parka, tako zavarovano območje je treba upravljati z namenom ohranjanja naravnih vrednot in kulturne krajine s kulturno dediščino. Hkrati pa je cilj upravljanja narodnega parka tudi zagotavljanje možnosti za sonaravni razvoj lokalnega prebivalstva in za naravi prijazno obiskovanje tega prostora.

Pri upravljanju narodnih parkov gre pravzaprav le za dve možni poti. V prvem primeru gre za posušeno naravovarstveno in parkovno usmeritev, ki trdno in odločno vztraja pri uveljavljanju upravljaljskih ciljev, ki edini zagotavljajo varstvo, ohranitev in sonaravni razvoj v skladu s cilji zavarovanja in upravljanja. Druga pot pa je le navidezno varstvo, kjer se za tablo in napisom »Narodni park« skrivajo vse mogoče dejavnosti, narodni park pa pomeni le kuliso za nekatere druge cilje oziroma dovoljuje kompromise do take mere, da so pravi parkovni upravljaljski cilji povsem v ozadju. Res je, da so cilji upravljanja v narodnih parkih lahko specifični glede na različne fizično geografske in biotske danosti, glede na lastništvo in interese, vendar mora obstajati skupen imenovalec. Celostno varovanje narave v okviru zavarovanih območij je edino resnično zagotovilo za ohranitev naravnih vrednot in ekosistemov. Tako varovanje lahko dosežemo samo na podlagi jasno določenih ciljev upravljanja in varstva najbolj vrednih delov narave ter kulturne krajine s kulturno dediščino.

Na podlagi Zakona o ohranjanju narave (ZON) je načrt upravljanja zavarovanega območja programski akt, s katerim se določijo razvojne usmeritve, način izvajanja varstva, rabe in upravljanja zavarovanega območja ter podrobnejše usmeritve za varstvo naravnih vrednot na zavarovanem območju ob upoštevanju potreb razvoja lokalnega prebivalstva. Načrt upravljanja je praviloma nad-sektorski dokument. Njegov namen je tudi ugotoviti navzkrižne interese in probleme v prostoru, vsebina načrta upravljanja pa mora predstaviti rešitve za odpravo teh problemov.

Ena najpomembnejših nalog uprave TNP je zagotovitev sodelovanja lokalnih skupnosti, prebivalcev ter predstavnikov drugih interesov pri pripravi oziroma pri usklajevanju načrta upravljanja. Rezultat dobrega načrta upravljanja mora biti koristen za zavarovano območje, obenem pa mora v socialnem in ekonomskem smislu koristiti lokalnim skupnostim kot tudi širši javnosti.

Načrt upravljanja za Triglavski narodni park je po našem trdnem prepričanju tiste vrste orodje, katerega ključni del in namen je zagotoviti doseganje namena zavarovanja, to pa lahko dosežemo z določitvijo ciljev za dejavnosti ter posledično določitvijo usmeritev in ukrepov za posamezna varstvena območja v parku!

mag. Martin Šolar

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI

Središče fužinarstva in rudarstva v Trenti, ki sega v 16. stoletje, je bilo v zaselku Pri cerkvi. Cerkev Lavretanske Matere Božje je dal sezidati takratni lastnik fužin, grof Herman Attems Svetokriški leta 1690. Večjo predelavo je doživela v začetku 20. stoletja, s poslikavo njene notranjosti pa ji je dal svojstven pečat slikar Tone Kralj (1945).

Tožbarjeva domačija ob cerkvi, značilna trentarska hiša, je bila nekoč domovanje prvega Kugyjevoga gorskega vodnika, Antona Tožbarja, nedaleč stran pa stoji njemu posvečeno znamenje, pravi dragulj sakralnega stavbarstva v Trenti in resnična identiteta tega prostora. Osrednji prostor ob cerkvi zavzema stara lipa pred stavbo nekdanjega župnišča, nekoč kovačnica ter upravna zgradba fužin, ob njej pa hiša učenosti, stara šola.

Skupaj z Alpskim botaničnim vrtom Juliano v neposredni bližini in kristalno čisto reko Sočo je staro središče Trente Pri cerkvi izjemen kraj najvišje kulturne in estetske vrednosti.

Jože A. Mihelič

NARAVOVARSTVENI ODDELEK TRENTA

Ostrgače. Foto: J. A. Mihelič

Kje je naš oddelek?

Naravovarstveni oddelek Trenta obsega zahodni del parka na območju občin Tolmin, Kobarid in Bovec. To je največji oddelek v parku in pokriva kar 43,3 % celotnega območja TNP. V oddelku je Na Logu v Trenti tudi osrednje informacijsko središče Dom Trenta.

Delo na Soški poti. Foto: M. Albinini

Kdo smo in kje nas najdete?

Oddelek sestavlja pet naravovarstvenih okolišev, za katere trenutno skrbi pet redno zaposlenih naravovarstvenih nadzornikov:

- Zvonko Kravanja – okoliš Jalovec;
- Martin Završnik – okoliš Kriški podi;
- Dean Kovač – okoliš Duplje;
- Jelko Flajs in Gorazd Kutin si delno delita obsežno območje na Bovškem, Kobariškem in Tolminskem;
- Albert Kravanja – okoliš Plazi. Berti, dolgoletni vodja oddelka, je bil pred nedavnim upokojen, a nam s svojimi izkušnjami pri delu še vedno pomaga.

V okoliših Jalovec, Kriški podi, Plazi in Duplje opravljamo nadzorniki tudi lovske naloge, medtem ko kolega na območju Bovške, Kobariške in Tolminske opravljata predvsem naravovarstveno nadzorno službo.

Naravne vrednote in kulturna dediščina, ki zaznamujejo naš oddelek

Med pomembnejše naravne vrednote v oddelku Trenta sodijo vodotoki Soča, Lepena, Koritnica, Tolminka in Zadlaščica s pritoki ter svojimi naravnimi pojavi (korita, slapovi, kraški pojavi in izviri). Tu so še grbinasti travniki, visokogorski kraški svet jezeri na Kriških podih in krnskem območju. Ne

smemo pozabiti na kraške jame, pestro in bujno vegetacijo ter bogato zastopanost divjih živali. Edinstvena je soška postrv, ki je endemična le v reki Soči s pritoki.

Kulturno krajino oddelka bogatijo številni kulturnozgodovinski spomeniki in ostaline prve svetovne vojne, pašne planine za drobnico in govedo ter arhitekturna krajina z razpršeno poselitvijo vasi v dolini Trenta, strnjena vas v Logu pod Mangrtom ter vasi v dolini Tolminke in Zadlaščice.

Delo z obiskovalci

Nadzorniki v našem oddelku imamo veliko dela z usmerjanjem in ozaveščanjem obiskovalcev Soške doline in visokogorja. Poleg vodenja, ozaveščanja in opozarjanja obiskovalcev parka o primerem načinu gibanja in obnašanja v naravi, kjer imajo svoj življenjski prostor tudi prebivalci parka in seveda vsa druga živa bitja, opazamo tudi nekaj kršitev. Najpogostejše so: gorsko kolesarstvo (Krnsko pogorje, Soška pot in druge gozdne ceste), divje kampiranje in šotorjenje, vožnja z vozili v naravnem okolju, neprimerno puščanje in odmetavanje odpadkov, nabiranje rastlin ter vse pogostejši pojav – vodenje psov brez povodca. V večini primerov zadostuje opozorilo, v nekaterih primerih pa je globa žal neizogibna, saj smo kot pooblaščenice uradne osebe dolžni ukrepati.

Poleg tega dajemo investitorjem in graditeljem informacije o zakonskih določbah glede posegov v

prostor ter sodelujemo s strokovnimi službami za posege v prostor v TNP in z gradbeno inšpekcijo.

Najbolj moteči pojavi, ki jih opažamo v oddelku, so hrupne množične prireditve. Takšna so srečanja motoristov in vožnja po dolini in čez prelaza Vršič ter Predel, pa dan spomina na prvo svetovno vojno pri Krnskem jezeru z uporabo pirotehničnih sredstev. Neprimerni so tudi nizki preleti zračnih plovil, vse pogostejša uporaba brezpotij v visokogorju, uporaba izjemnih vodotokov in sotesk za soteskanje ter povzročanje nemira pri nočnem sankanju z Mangrta.

Skrb za parkovno infrastrukturo

V oddelku Trenta nadzorniki skrbimo za devet parkovnih koč v visokogorju, kar nekaj časa pa porabimo tudi za vzdrževanje preostale parkovne infrastrukture, od informacijskih tabel do vstopnih kozolcev, brvi in zapornic. Vsa dela, ki so potrebna pri vzdrževanju, nadzorniki opravimo povetlični sami.

Med večje projekte, ki smo jih uspešno opravili, zagotovo sodita dolgoletna nadelava, izgradnja brvi in opremljanje Soške poti, ki spremlja reko Sočo od izvira do Kršovca na meji parka pred Bovcem, ter pred leti obnovljena ovčja planina Za Skalo. V Tolminskih koritih smo lani v sodelovanju z LTO Sotočje obnovili večji del obstoječe infrastrukture ter jo obogatili z novo. Uredili smo tudi dostop do Kugyjevega spomenika, ki je sedaj

Tipična, s slamo krita streha. Tolminske Ravne. Foto: G. Kutin

prijaznejši tudi za osebe z posebnimi potrebami, v zaključni fazi pa je podoben dostop do razgledne točke na Šupci ob vršiški cesti. Pri nekaterih večjih akcijah nam priskočijo na pomoč tudi sodelavci, nadzorniki iz drugih oddelkov na Gorenjskem.

O sodelovanju z drugimi organizacijami

Pri sodelovanju z drugimi organizacijami naj omenimo udeležbo na vsakoletnih čistilnih akci-

jah, ki jih organizirajo turistična društva, lovske družine in planinska društva.

Lovsko-gojitvene naloge

V okviru lovskega gospodarjenja na območju LPN Triglav, ki ga pokriva oddelk Trenta, opravljamo varstvo, nadzor, opazovanje in spremljanje zdravstvenega stanja prostoživečih živali. V poletnih mesecih pripravljamo kakovostno krmo (travniško seno) za dopolnilno zimsko krmljenje divjadi. Za izboljšanje prehrabnih možnosti divjadi čistimo pasišča, košenice in grmišča. Raznašamo kameno sol, vzdržujemo steze in lovske naprave, ki so namenjene opazovanju divjadi in nenazadnje tudi lovu.

Spremljamo število ruševcev in divjih petelinov na njihovih rastiščih ter opazujemo planinskega orla. Redno beležimo število gamsov in kozorogov ter jih enkrat na leto tudi sistematično štejemo. Spremljamo gibanje velikih zveri, medveda, volka in risa.

Po načrtu, ki ga izdelata Zavod za gozdove Republike Slovenije, izvajamo odvzem nekaterih prostoživečih živalskih vrst.

Zvonko Kravanja

Naši »Primorci«

Naslov »naši Trentarji« bi bil zavajajoč. Res govorimo o oddelku NNS Trenta, res jih na hitro vedno označimo kot »Trentarje«, vendar ta čas trije izmed šestih nadzornikov prihajajo izven območja doline Trente.

Berti Kravanja, domačin z Vasi na Skali, je bil do upokojitve konec leta 2006 vodja oddelka NNS Trenta in naravovarstveni nadzornik z najdaljšim stažem v TNP. Še pred ustanovitvijo parka je bil od leta 1974 zaposlen kot lovski čuvaj v Gojitvenem lovišču Triglav. Pokrival je varstveni okoliš Plazi z območjem Berebice na desnem bregu Soče vred. Njegovo poznavanje terena, zavzetost in odgovornost pri delu, praktičnost in priljubljenost med sodelavci bomo pogrešali. Ta čas še vedno pogodbeno opravlja najnujnejša dela v revirju.

Zvonko Kravanja je doma Pri Andreju v Zadrnjici. Pol »penzije« si je prislužil z delom v tovarni v Bovcu in kot šofer tovornjaka širom po Evropi. Družina in ljubezen do rodne Trente sta ga pripeljali nazaj domov. V TNP je bil najprej od leta 2001 zaposlen kot vzdrževalec v Domu Trenta, naloge naravovarstvenega nadzornika in lovskega čuvaja pa opravlja od leta 2005 – naj-

Z leve proti desni: Martin Završnik, Zvonko Kravanja, Berti Kravanja, Gorazd Kutin, Dean Kovač, Jelko Flajs. Foto: A. Hace

prej eno leto v revirju Duplje, lani pa je prevzel revir Jalovec, ki pokriva širše območje Zadnje Trente in vrhov nad dolino, južna pobočja Prisanika in Mlinarico. Zvonko je med drugim tudi član gorske reševalne službe.

Martin Završnik je domačin s Trente in izvira iz znamenite rodbine Špikov. Po poklicu je sicer gostinec, vendar v tem poklicu nikoli ni delal. Od leta 1995 je sodeloval s TNP kot prostovoljni nadzornik, od leta 2000 pa je Martin poklicni nadzornik in lovski čuvaj v revirju Kriški podi, kamor sodi tudi dolina Zadrnjica ter območje planine Trebiščana.

Dean Kovač izvira iz Moznice, doline v TNP. Zdaj z družino živi v Čezsoči. Leta 1995 se je pridružil prostovoljnemu nadzorniku, potem pa vrsto let sodeloval s TNP kot sezonsko zaposleni nadzornik. Od leta 2006 je redno zaposlen nadzornik in lovski čuvaj v revirju Duplje in pokriva dolino Lepene ter območje Krnskih jezer. Dean je zavzet lovec in aktiven gorski reševalec.

Jelko Flajs je doma iz Bavšice, čudovite doline na bovškem delu TNP. Jelko je bil prvi poklicni nadzornik parka, ki hkrati ni bil tudi lovec. Vse od leta 1983, ko se je pridružil nadzorniku, skrbi za naravovarstveni nadzor na celotnem delu TNP v Zgornjem Posočju razen Trente. Območje od Mangarta preko Krna do Tolminskih korit je njegovo, v zadnjih treh letih ga je na Tolminskem razbremenil Gorazd Kutin. Jelko Flajs je zavzet gorski reševalec, alpinist in planinski vodnik.

Gorazd Kutin, Krizarjev s Čadrga, se je leta 2002 pridružil prostovoljnemu nadzorniku TNP, od leta 2004 pa v parku dela kot poklicni nadzornik. Pokriva predvsem območje Tolminske, vse od Krnčice do grebena nad hribovskimi vasmi nad Baško grapo. Gorazd je odličen fotograf, opravil pa je tudi tečaj za planinske vodnike.

mag. Martin Šolar

Vas na Skali, v ozadju opisani greben.

Ko se popotnik spusti čez Vršič v Soško dolino, mu stopijo pred oči povsem novi, drugačni gorski vrhovi od tistih, ki so mu delali družbo na gorenjski strani. Med njimi izstopa Bavški Grintavec (2347 m). Njegova višina ni kaj posebnega za Julijske Alpe, pa je vendar orjak, kajti jugovzhodna pobočja se strmo spuščajo skoraj 2000 m globoko v Sočo, severna pa z resnobno lepoto obvladujejo ozadje Zapodna in planine Zapotok.

Grintavec ima značilno mesto križišča grebenov. S severa se na njem končuje veriga Pelcev, od Jalovca do Skutnika in Jlenka, na jugozahod se spusti proti Vrhju Ovjče Planje in Svinjaku, na severovzhod pa z enim najbolj značilnih trentarskih

grebenov, v katerem izstopata Srebrnjak (2100 m) in »Mt. Agner« Julijskih Alp, odsekani Trentski Pelc (2109 m). Kot mogočen, s prepadi obdan pomol se greben končuje nasproti Kukle z legendarnim botaničnim vrtom Juliano ob svojem vznožju.

Iz zatrep nad Zapotokom, skozi Zapoden v Poden (Zadnja Trenta) in naprej skozi Zgornjo Trento zavije dolina okrog opisanega grebena za 180 stopinj proti Spodnji Trenti in Soči. Vmes se belemu produ Suhega potoka pridružijo razigrana Soča, v globoko zarezana korita skrita Mlinarica in Krajcarica, ki zbira vodovja z Razorja, Triglava in Kanjavca nad Zadnjico. Redkokje na svetu se

strma, negostoljubna pobočja gora tako kontrastno stikajo s kulturno krajino šele v dnu doline, pa vendar so jih Trentarji in Sočani od nekdaj obvladovali in v Lemovju ter visoko pod Berebico (Podskalar) na njih tudi prebivali. Greben je znan iz davnih časov rudarstva in fužinarstva v Trenti, obvladovali so ga domači lovci in gozdarji, proti opuščeni planini Berebici in Staremu Utru je speljana nekdanja vojaška cesta. Kako zanimiva je njegova narava, dokazuje dva od štirinajstih gozdnih rezervatov Triglavskega narodnega parka, Apica na pobočjih Srebrnjaka nad planino Zapotok in Lemovje nad opuščeni zaselkom z istim imenom. Kdo ve, morda je bilo nekdanje vrharjenje na Ovjči Planji tudi doslej najvišja znana košnja v Julijskih Alpah.

Razen Bavškega Grintavca, kamor vodijo poti iz Soče, Bavšice in Zapotoka, po grebenu ni speljanih planinskih poti. Od nekdaj so ga obvladovali le lovci, gozdarji, kmetje in rudarji, v zadnjem času pa še redki alpinisti. Za Pavre in Tožbarje je bil prehod proti Staremu Utru del njihovega vsakdanjika, vendar njihova navzočnost v tem prostoru ni bila nikoli moteča. Od Lemovja, ki so ga prebivalci žal zapustili, ker je čas zahteval boljše povezavo z dolino od prepadnih steza, pa vse do planine Zapotok, so strma pobočja teh gora lep zgled gorske divjine, s katero in od katere so tamkajšnji prebivalci ves čas živeli, pa so jo vendar pustili kakor nedotaknjeno.

Besedilo in foto: Jože A. Mihelič

PTICE V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

V Triglavskem narodnem parku (TNP) živijo številne ptičje vrste. Tod zanesljivo gnezdi 84 vrst, devet vrst je možnih gnezdičk, 22 pa verjetnih. Precej vrst je zimskih gostov oz. preletnikov. To so podatki Ornitološkega atlasa gnezdičk TNP iz leta 1997. Sklepamo, da se ti podatki v zadnjih 10 letih niso bistveno spremenili. Vsekakor pa prihaja čas, ko bo treba preveriti današnje stanje.

V TNP je velika krajinska pestrost, ki ustvarja različne življenjske prostore tudi ptičem. To so obsežni gozdovi različnih gozdnih združb, planinski pašniki in visokogorski travniki, melišča in skalni svet, doline z alpskimi rekami, visokogorska jezera, kulturna krajina njiv, travnikov in sadovnjakov ter stavbna dediščina vasi, zaselkov, domačij, planinskih koč in planšarskih naselij.

Najpogostejše in znane skupine ptičev so sinice, ščinkavci, drozgi, pastirice in cipe, penice, žolne, gozdne kure, sove in ujede. Nekaj znanja že potrebujemo za razpoznavanje vrst: vidno jih razlikujemo po velikosti in obarvanosti, slišno pa po oglašanju oz. petju. Med sinicami omenimo veliko sinico, meniščka, plavčka, gorsko, čopasto in močvirsko sinico, med ščinkavci ščinkavca, zelenca, čička, liščka, brezovčka, krivokljuna, kalina in dleska, med drozgi taščico, šmarnico,

pogorelčka, kosa, cikovta, komatarja in cararja, med pastiricami pa belo in gorsko pastirico, drevesno cipo in vriskarico. Pogoste, vendar manj znane so penice, največ je črnoglavk, vrbjih listnic, mlinarčkov in kraljičkov. Za razlikovanje rumenoglavca in rdečeglavega kraljička, ki sta najmanjša evropska ptiča, potrebujemo še nekaj več znanja.

Ob hitro tekočih vodah živi povodni kos, na posekah v podrasti in v bližini voda pa stržek, eden najmanjših ptičkov, ki nas tudi sredi zime preseneti z glasno radoživo pesmico.

Med žolnami in detli je prisotna večina pri nas živečih vrst. Omenimo črno žolno, ki je vranje velikosti, popolnoma črna, z rdečo kapico na glavi, velikega detla, pri katerem prevladujejo črna, bela in rdeča barva, ter troprste detla, ki je prebivalec gorskih iglastih gozdov: zanj je značilno rumeno teme, sicer prevladujeta črna in bela barva.

Zastopane so vse štiri vrste pri nas živečih gozdnih kur: divji petelin, ruševac, gozdni jereb in belka, od poljskih kur pa na južnih pobočjih gorskih travnikov primorskega dela TNP živijo kotorne.

Sove niso prav pogoste, zaradi skrivnostnega (nočnega) življenja pa so tudi manj opazne. Najpogostejši sta lesna sova in kozača, za Pokljuko pa sta značilna koconogi čuk in mali skovik. Mali sko-

Kavke nad Sočo. Foto: G. Kutin

vik je miniaturna sovica vrbčje velikosti, prehranjuje pa se z malimi ptiči pevci.

Med ujedami omenimo planinskega orla, navadno kanjo, skobca in kragulja, med sokoli pa navadno postovko in redkega sokola selca.

In za konec vabilo. Znanje o poznavanju vrst si lahko pridobimo iz strokovnih priročnikov in knjig o ptičih, ki jih imamo Slovenci kar nekaj. Še bolje se je včlaniti v Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS). Ornitologija, to je veda o ptičih, je v svetu močno razvita: številni poklicni in ljubiteljski ornitologi neutrudno preučujejo življenjske navade ptičev ter spremljajo selitveno in populacijsko dinamiko posameznih vrst.

Miha Marenče

KLOPI IN BOLEZNI, KI JIH PRENAŠAJO

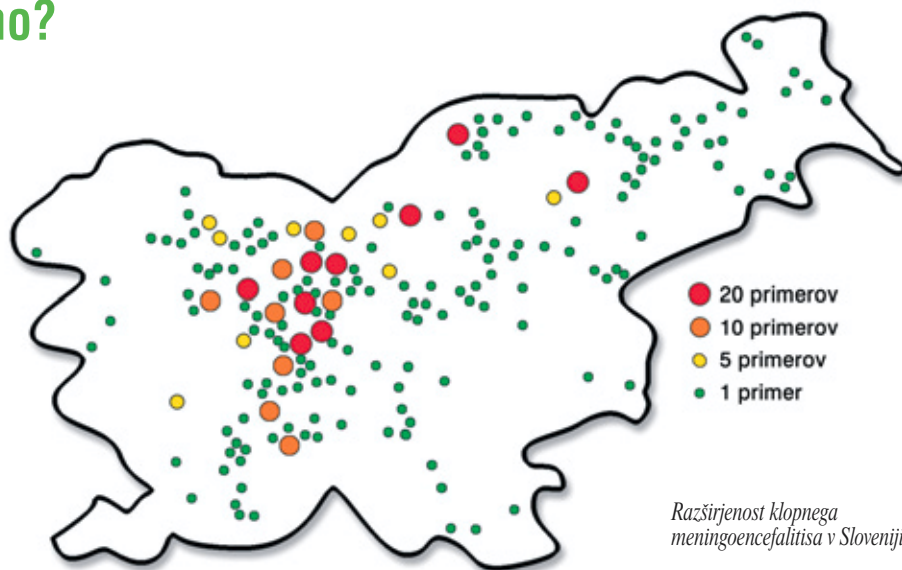
Kako se lahko zaščitimo?

Klopi so paraziti toplokrvnih živali in ljudi. Za svoj razvoj in razmnoževanje nujno potrebujejo obroke krvi, zato del svojega življenja preživijo kot zajedavci na koži toplokrvnih vretenčarjev (ptic in sesalcev).

Klop *Ixodes ricinus*, ki ga pri nas imenujemo *navadni gozdni klop*, je najpomembnejša in najbolj razširjena vrsta klopa v Evropi. Ker niso izbirčni glede domovanja, so razširjeni povsod. Najpogosteje jih najdemo na površinah z visoko travo in grmovjem, na robovih jas in predvsem v gozdni podrasti. Do nadmorske višine 600 metrov je klopop veliko, nad 1000 metri jih najdemo poredko. Zadržujejo se predvsem na vlažnih, senčnih mestih. Klopi so najbolj aktivni v toplih dneh, v dopoldanskem času in pozno popoldan. V Sloveniji so klopi aktivni od zgodnje pomladi do pozne jeseni. Aktivnost klopa je odvisna od zunanje temperature (optimalna je 14 do 24 °C) in vlage (optimalna 92 % in 95 %).

Vse razvojne stopnje klopa *I. ricinus* prezimijo v zgornji plasti tal ali pod odpadlim listjem. Aktivni postanejo, ko se temperatura zemlje dvigne na 5 do 7 °C. Življenjski krog klopa sestavlja več stopenj: oplojeno jajčece, larva, nimfa in odrasla žival. Ves razvojni krog lahko traja 2 do 3 leta. Da se lahko razvija naprej, mora vsak razvojni stadij klopa zajediti (sesati kri) gostitelja. Gostitelji so najpogosteje mali sesalci in ptiči, lahko pa tudi večje živali. Človek je le naključni gostitelj. Pri prehodu na človeka išče klop tiste predele kože, ki so nežnejši, da je prodor lažji. Ljudje vboda ne zaznamo takoj, saj klop pred sesanjem krvi izloči nekaj slin z mešanico snovi, ki omili bolečino in preprečuje strjevanje krvi. Okužen klop med sesanjem skupaj s slino prenese neposredno v kri ali v kožno tkivo okoli ugriza tudi povzročitelje bolezni. Klopi so znani prenašalci različnih mikroorganizmov, ki povzročajo bolezni pri ljudeh. V Sloveniji klopi prenašajo povzročitelje **najmanj treh različnih bolezni**: klopni meningoencefalitis, lajmska boreliozna in humana anaplazmoza.

Klopni meningoencefalitis (KME) – je virusna okužba osrednjega živčevja. Na mestu vboda klopa pri tej okužbi praviloma ni opaznih sprememb na koži. Večina ljudi po okužbi ne zbolijo. Bolezen poteka običajno v dveh fazah. Prvo fazo, ki se začne približno 7 dni po vbodu, spremljajo slabo počutje, bolečine v mišicah in glavobol. Pri večini bolnikov sledi po nekaj dneh do treh tednih dolgem intervalu druga faza bolezni z visoko temperaturo, močnim glavobolom, bruhanjem in celo z nezavestjo. Bolezen lahko pusti trajne posledice, kot so glavobol, nespečnost, zmanjšana delovna sposobnost, zmanjšana sposobnost koncentracije, pa tudi ohromelost. Klopni meningoencefalitis

Razširjenost klopnega meningoencefalitisa v Sloveniji

je redko smrtna bolezen.

Najbolj učinkovita zaščita pred boleznijo je cepljenje. Cepivo proti klopnemu meningoencefalitisu je varno in učinkovito. Osnovno cepljenje sestavljajo trije odmerki cepiva in ena poživitvena doza vsakih pet let. Priporočljivo je, da se začne cepljenje še v zimskih mesecih.

Lajmska boreliozna – bolezen, ki prizadene več organskih sistemov. Povzročitelj je bakterija *Borrelia burgdorferi*. Po vbodu okuženega klopa se po 2 do 32 dneh pojavi pri približno 60 % ljudi rdečina. To je prva faza bolezni, ki je edina takojšnja značilna bolezenska sprememba. Rdečina, ki je lahko za dlan velika, začne v sredini bledeti, robovi pa ostanejo rdeči in se širijo. Lahko se pojavijo celo na drugem delu telesa, kjer klop sploh ni bil prisesan. Če opazite na koži sumljivo rdečino, morate nemudoma obiskati osebnega zdravnika! Pomembno je, da razlikujete med alergično reakcijo zaradi vboda klopa in spremembo kože, značilno za boreliozno.

Bolezen zdravimo z antibiotiki. Kožne spremembe tudi brez antibiotičnega zdravljenja izginejo, vendar čez nekaj mesecev sledijo znaki, ki kažejo na prizadetost živčnega sistema, srca, sklepov in mišičja. Zelo uspešno je zdravljenje v začet-

Značilna rdečina pri lajmski boreliozni.
Vir: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Boreliozna>

ni fazi bolezni, v poznih fazah bolezni je manj učinkovito.

Humana anaplazmoza – v Sloveniji prenašajo klopi tudi bakterijo *Anaplasma phagocytophilum*, ki povzroča pri ljudeh anaplazmozo. To je sicer redka bolezen, ki se običajno pokaže teden dni po vbodu klopa. Izrazi se z vročino, glavobolom, s hudimi bolečinami v mišicah in sklepih, slabim počutjem in z utrujenostjo.

Zdravljenje z antibiotiki je učinkovito.

Zaščita

Na sprehodih in izletih v naravo se pred morebitnimi vbodi klopa čim bolj zaščitimo. Nosimo oblačila svetle barve (klopa na takih oblačilih lažje opazimo) s tesnimi ovrtniki, dolgimi rokavi in hlačami. Obuti smo v škornje in na glavi imamo pokrivalo. Izpostavljene dele telesa večkrat na dan namažemo z repelenti (npr. Autan, OFF, FORTH). Po vrnitvi iz narave se oprhamo in si umijemo glavo. Oblačila skrtačimo in jih operemo. Natančno pregledamo telo, in če opazimo klop, ga previdno odstranimo. Klopa ne smemo odtrgati s silo, ker tako ostane rilec v koži, kar lahko povzroči ognjitev. Klopa primemo s pinceto tesno ob koži in ga previdno izvlečemo. Če to naredimo dovolj zgodaj, je možnost okužbe manjša.

Možnost, da po vbodu klopa zbolimo, je kljub vsemu razmeroma majhna:

- ker niso okuženi vsi klopi, ampak le manjši del (v Sloveniji je 42 % klopa okuženih z borelijami, 4,8 % klopa z anaplazmozami in manj kot 1 % z virusom KME);
- ker pride do okužbe redko, čeravno nas vbode okuženi klop;
- ker le del oseb, ki se okužijo, tudi zbolijo.

prof. dr. Tatjana Avšič – Županc, univ. dipl. biol.,
Inštitut za mikrobiologijo in imunologijo,
Medicinska fakulteta v Ljubljani

KAJ VEMO O BOHINJSKEM JEZERU?

Raziskave jezera. Foto: D. Tome

Bohinjsko jezero s svojo okolico nedvomno spada med najprivlačnejše predele Slovenije, ki privablja množice turistov. Le-ti predvsem v poletnem času radi obiskujejo jezero, pa tudi njegovo bližnje in širše zaledje. Neposredna okolica jezera je razmeroma redko poseljena, pa tudi kmetijska dejavnost je v neposredni bližini razmeroma šibka. Vendar pa vsaka dejavnost na jezeru, ob bregu ali pa tudi v njegovem širšem zaledju vpliva na jezero, na kakovost vode in na življenje v njem. Nedvomno je vsak obiskovalec jezera navdušen nad lepoto pokrajine, bistrrostjo vode in množico rib na iztoku. Le malo pa se jih verjetno vpraša, kakšno je stanje jezera, kaj ga ogroža in kako se izogniti negativnim vplivom, ki jih prinašajo turizem, kmetijstvo in druge dejavnosti, ki potekajo v okolici jezera.

Ob tem se najprej porodi vprašanje, kaj o jezeru in o njegovem zaledju sploh vemo. V njegovi »osebni izkaznici« piše, da je to ledeniško poglabljena in spremenjena tektonska kotanja. Na najgloblji točki, tj. v Fužinskem zalivu, je jezero globoko 45 m, medtem ko je njegova povprečna globina 28 m. Površina jezera meri 3,28 km². Vode pritekajo v jezero predvsem z območja Vogla, Komne ter Doline sedmerih jezer. Vode se zbirajo s površine, ki meri 40 do 50 km². Območje je močno zakraselo, s številnimi nadzemnimi (vrtače, škraplje) in podzemnimi (jame, brezna) pojavi, tako da je natančna določitev vodozbirnega območja težavna in nezanesljiva. Prav kraško zaledje jezera predstavlja velik problem pri sedanjem in potencialnem onesnaževanju, saj je nadzor nad pretakanjem snovi, ki škodujejo kakovosti vode v jezeru, tako rekoč nemogoč.

Glavni površinski dotok v jezero je Savica, ki zbira vodo predvsem s Komne in iz Doline sedmerih jezer. Nekaj prispevajo tudi občasni hudourniki ter podvodni izviri, med katerimi je najmočnejši Govic. Ti prispevajo toliko vode, da bi v 4 do 5 mesecih napolnili jezero s prostornino 92,5 milijona m³. Voda v jezeru se tako teoretično zamenja dva-

trikrat na leto in odteče pod mostom pri sv. Janezu v Savo Bohinjko. Prav zaradi obilnega dotoka hladne vode in njene hitre izmenjave se v poletnih mesecih nekoliko ogreje le tanka površinska plast vode ter voda tik ob bregu. V najtoplejših dneh se temperature površinske vode dvignejo celo čez 22 °C, a že 2 do 3 m pod gladino začne temperatura vode hitro padati in ima že na globini 5 do 8 m temperaturo samo 4 °C. Tako hladna voda se zadržuje v večjih globinah vse leto. Bolj mrzla je na površini le pozimi, ko jezero zamrzne. Temperature površinske vode so v Fužinarskem zalivu zaradi površinskih tokov poleti nekoliko višje kot v Ukancu (za 1 do 2 °C).

Prosojnost vode v jezeru je razmeroma velika, saj znaša 8 do 10 m. To pomeni, da na tej globini še lahko vidimo belo ploščo s premerom 20 cm, kar je ustaljen način, kako se meri prosojnost. V naših jezerih prosojnost vode določajo alge. Več jih je v vodi, manj je voda prosojna. Ker je prosojnost vode v Bohinjskem jezeru še razmeroma velika, to pomeni, da je alg malo. Malo pa jih je zato, ker je v vodi malo hranilnih snovi. To so dušikove in fosforjeve

spojine, ki jih alge potrebujejo za rast in razmnoževanje. Na poljih in travnikih te snovi dodajamo v obliki umetnih gnojil (NPK, KAN, urea ipd.). Del teh umetnih gnojil lahko prispeje v jezero z deževnico, drugi del pa prinesejo komunalne odpadne vode. Glede na količino alg in kemičnih analiz je teh snovi v jezeru še razmeroma malo, a količina fosforja se od leta 1998, odkar redno spremljajo sestavo vode v jezeru, počasi, toda vztrajno povečuje.

Redno spremljanje, ki ga sedaj opravlja Agencija republike Slovenije za okolje skupaj s sodelavci Nacionalnega inštituta, obsega fizikalne meritve v vodnem stolpcu (temperatura, pH, kisik, prevodnost, alkaliteta), kemijske analize vode (zlasti dušikove in fosforjeve spojine) ter biološke podatke (fitoplankton). V plitvi vodi ob jezerskem bregu spremljajo tudi stanje večjih vodnih rastlin (makrofitov). Rezultati zadnjih let kažejo, da je stanje v vodnem stolpcu sicer še vedno ugodno; strokovno temu pravimo, da je jezero v oligotrofnem stanju. Vendar je raven dušikovih spojin nekoliko nad dopustno mejo 0,4 mg N/liter vode, medtem ko je količina fosforja še vedno precej nižja od dovoljene, a v zadnjih nekaj letih vztrajno narašča.

Doslej so v jezeru našli več kot petdeset planktonskih vrst alg, vendar se nobena ne pojavlja množično (t. i. pojav cvetenja). Le v nekaterih zalivih, zlasti ob izlivu Savice, pa se v plitvinah množično razraščajo nitaste zelene alge, ki kažejo na lokalno povečan vnos hranilnih snovi. Od planktonskih rakov so v jezeru štiri vrste vodnih bolh ter tri vrste rakcev samookov. Oboji so pomembna hrana za ribe. Doslej so v Bohinjskem jezeru ugotovili 16 vrst rib. Od teh jih je bilo najmanj 6 umetno naseljenih in so resna nevarnost za avtohtone vrste rib, posledično pa tudi za celoten jezerski ekosistem.

Delna celovitější analiza stanja Bohinjskega jezera je pokazala, da je jezerski ekosistem po izgradnji kanalizacije, prehodu na plinsko ogrevanje in zmanjšanju soljenja cest sicer v razmeroma dobrem stanju. Kljub temu pa ni razloga za zadovoljstvo. Zavedati se moramo, da je eden od poglobitvenih vzrokov za dobro stanje jezera njegova velika pretočnost. Voda v njem se hitro izmenjuje in predvsem to vzdržuje dobro stanje. Analize rabe prostora ter stanje vode in obrežja so pokazale, da obstajajo štiri območja, ki so bolj izpostavljena in s tem ogrožena, predvsem zaradi turizma oz. prometa. To sta na zahodni strani jezera Ukanc ter območje izliva Savice, na vzhodni obali je to Fužinski zaliv ter območje okoli iztoka Save Bohinjke. Potencialna nevarnost je tudi cesta in parkirišča ob njej. Vse to so točke, kjer se na jezero najbolj intenzivno »pritiska«. Upravljalci z jezerom in prostorom okoli njega bodo morali zato poskrbeti, da bodo ti pritiski čim manjši. Nekaj bo to lahko na podlagi lastnih, lokalnih izkušenj, nekaj pa s pomočjo strokovnjakov doma in iz tujine. Pri uvajanju rešitev pa bo potrebne tudi nekaj previdnosti, saj »rešitve, ki delujejo pri sosedu, včasih ne delujejo tudi pri meni«.

dr. Anton Brancelj, Nacionalni inštitut za biologijo

Mednarodni projekt ALP LAKES

To je projekt, pri katerem sodelujejo strokovnjaki iz Francije, Italije, Avstrije in Slovenije.

Iz Slovenije pri tem projektu sodelujejo raziskovalci Nacionalnega inštituta za biologijo v Ljubljani pod vodstvom dr. Antona Brancelja, pa tudi lokalne organizacije. Med njimi je najdejavnejša LTO Bohinj, kjer se dejavno vključuje g. Klemen Langus. Namen projekta je zbrati podatke o velikih jezerih v Alpah, njihovi ogroženosti, dobrih praksah pri upravljanju z jezeri ter iskanje uspešnih in učinkovitih rešitev pri varovanju in zaščiti jezer.

POŠKODBE V NARAVI OB POTRESIH V ZGORNJEM POSOČJU

1. del

Ponekod so v dolino grmeli ogromni skalni balvani (tudi do 300 m³ in več). Foto: T. Ovčak

Najmočnejši potres 20. stoletja z nadžariščem (epicentrom) na ozemlju Slovenije je nastal 12. aprila 1998 v Zgornjem Posočju. Njegova magnituda (M_L) je bila 5,6, največji učinki pa so bili med VII. in VIII. stopnjo po EMS-lestvici (12-stopenjska evropska potresna lestvica). Žarišče potresa je bilo v zemeljski skorji med dolino Lepene in Krnskim pogorjem, v globini okoli 8 km. Potres je poleg velike gmotne škode povzročil tudi precejšnje spremembe v naravi, saj so nastali številni hribinski podori in zdrsi, ki so ponekod popolnoma uničili planinske poti.

Za določitev največje stopnje potresnih učinkov je poleg odziva ljudi in njihove okolice, učinkov na predmete in poškodb zgradb treba poznati tudi učinke v naravi. Prav to je bil povod za primerjavo učinkov potresa na zgradbah in v naravi, kjer je bilo to mogoče. Na podlagi tega so bile natančnejše ovrednotene poškodbe v naravi, ki jih evropska potresna lestvica obravnava zelo posplošeno.

Spremembe v naravi so omogočile zanesljivejšo določitev makroseizmičnega nadžarišča in intenzitete potresa. Učinke med VII. in VIII. stopnjo po EMS je potres dosegel v Mali vasi v Bovcu in v vaseh Spodnje Drežniške Ravne in Magozd. Z isto stopnjo so bile ocenjene poškodbe v naravi na Krnu, koti 1776, Javorščku, grebenu Krnčice, območju ob strugi reke Tolminke med njenim izvirom in planino Polog, v gorah nad dolino Lepene – Lemež, Šija ...

Evropska potresna lestvica je pri višjih stopnjah (VI. in več) narejena skoraj izključno glede na poškodbe na zgradbah. V redko naseljenih krajih, kot je primer območje, ki ga je zajel potres, kjer so poseljene le doline, v gorskem svetu pa so le planšarije, lovske in planinske kočice ter posamezne visokogorske kmetije, je uporaba te lestvice otežena in negotova. Pojavlja se vprašanje, ali ne bi bilo mogoče dobiti zanesljivejše ocene intenzitete potresa, če bi pri presoji upoštevali tudi porušitve naravnega ravnotežja, kot so npr. hribinski podori in zdrsi. Vsak dodaten podatek v takih primerih, če ga seve-

da pravilno interpretiramo, lahko poveča zanesljivost ocene intenzitete potresa. Da pa bi lahko porušitve naravnega ravnotežja kot del seizmogeoloških pojavov uporabili v ta namen, je treba opraviti primerjavo s poškodbami na zgradbah, kjer je to mogoče, in nato ugotovitve razširiti na celotno obravnavano območje.

Analize posledic v naravi ob potresu v Zgornjem Posočju kažejo, da bi bilo smiselno usmeriti strokovna prizadevanja tudi v vključitev posledic potresa v naravi v sistematično ovrednotenje intenzitete potresa.

Po šestih letih je leta 2004 isto območje prizadel nov močan potres z magnitudo $M_L = 4,9$ in ocenjeno intenziteto med VI. in VII. stopnjo po EMS. Epicentra potresa sta bila manj kot kilometer narazen. Nastala sta ob zniku ob istem prelomu. Kljub številnim poškodbam v naravi ob prvem potresu ni bilo smrtnih žrtev, drugi pa je zaradi padanja skal ob potresu povzročil smrt sprehajalca v gorah. Kljub temu, da je bil potres leta 1998 najmočnejši na slovenskih tleh v 20. stoletju, pa sta bila oba potresa precej šibkejša od najmočnejšega možnega, ki ga za to območje napovedujejo prognostične seizmološke karte.

Ob potresu je bilo dogajanje v naravi opredeljeno z morfološko-geološkimi značilnostmi Alp, ki jih določajo strma do navpično nagnjena pobočja ledeniških dolin, zgrajena iz razpokanih karbonatnih kamnin. Za Alpe veljajo drugačne značilnosti in vrste poškodb kot za druga, manj hribovita območja.

Oba potresa sta v naravi povzročila številne porušitve, vendar imata zaradi različne moči tudi različne posledice. Tako so ob potresu 1998 nastali štirje veliki (nekaj 10.000 m³ materiala) in pet zelo velikih hribinskih podorov (več kot 100.000 m³ materiala). Nastalo je tudi več drugih porušitev, kot so različni tipi podorov. Nasprotno je potres leta 2004 na istem območju povzročil bistveno manjše poškodbe v naravi, ki so se večinoma kazale v površinskih hribinskih podorih, ki niso presegle ne-

kaj 1000 m³. Pojave v naravi, nastale ob obeh potresih, smo na terenu popisali ter določili njihovo lokacijo, geološko zgradbo kamnine, velikost, debelino, tip zdrsa, nagib pobočja in poraščenost terena. Na tej podlagi smo izvedli primerjavo obeh potresov glede na porušitve v naravi. Ugotovili smo številne zanimive značilnosti in povezanosti med močjo potresa in velikostjo poškodb v naravi.

Namen proučevanja porušitev v naravi je bil tudi izdelati napoved, kakšne so lahko posledice v naravi ob najmočnejšem možnem potresu na obravnavanem območju, ki lahko doseže intenziteto IX. stopnje po EMS. Pregled zgodovinskih dogodkov potresov na obravnavanem območju je namreč pokazal, da so v alpskem prostoru možni tudi katastrofalni dogodki. Tako je leta 1348 potres ocenjene magnitude $M = 6,5$ z verjetnim epicentrom v Furlaniji z južnega pobočja gore Dobrač sprožil ogromen hribinski podor z nekaj 100 milijoni m³, ki je zasul več vasi, zajezil pa je tudi reko Ziljo. Ob tem je umrlo več tisoč ljudi.

Rezultate analize posledic potresa na naravo lahko strnemo v naslednje točke:

- Poškodbe v naravi imajo v alpskem svetu posebne značilnosti, ki so povezane s karbonatno zgradbo Alp, z nastankom strmih pobočij zaradi delovanja ledenikov in lokalno razporeditvijo tektonsko nastalih diskontinuitet ter plastovitosti kamnine.
  - Ko določamo vplive potresa na naravo, je treba nujno upoštevati lokalne morfološko-geološke značilnosti, saj bodo v različnih morfološko-geoloških razmerah ob potresu nastali popolnoma drugačni pojavi.
  - Na podlagi dosedanjega proučevanja pojavov v naravi za oba obravnavana potresa je za slovenski alpski svet mogoče z enako zanesljivostjo napovedati intenziteto potresa, kot je to mogoče na podlagi poškodb na zgradbah, kar postane pomembno pri nizki poseljenosti območja.
  - Ugotovili smo jasno povezavo med tipom porušitve in lokalnimi razmerami.
  - Ugotovili smo jasno povezavo med oddaljenostjo od epicentra in velikostjo poškodbe v naravi.
  - Ugotovili smo jasno povezavo med močjo potresa in velikostjo porušitve za naravne pojave ob potresu.
  - Postavili smo temelje za določitev najbolj kritičnih območij v Alpah, kjer lahko ob zelo močnem potresu nastanejo ekstremno veliki pojavi, ki so posledica porušitve naravnega ravnotežja.
- Upamo, da bodo rezultati študije primerjave obeh potresov, leta 1998 in leta 2004, ob upoštevanju tudi starejših zgodovinskih dogodkov, v prihodnje omogočili napraviti preventivne pasivne in aktivne korake za območje Julijskih Alp. To pomeni povečati znanje lokalnih institucij in prebivalstva o potresni ogroženosti zaradi pojavov v naravi, obenem pa izogibanje gradnji na območjih, ki jih lahko ogrozijo večje porušitve v naravi.

dr. Renato Vidrih, MOP, ARSO,
Urad za seizmologijo in geologijo

KULTURNA KRAJINA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

4. del

Kulturne krajine, ki jih prepoznavamo kot značilne za območje Julijskih Alp, marsikatero od njih pa tudi kot izjemne, imajo nezanemarljivo vlogo tudi kot nosilec simbolnega in duhovnega pomena. Človek se je s spoštljivim in ustvarjalnim odnosom v največji meri prilagodil naravi, tako da jo je varoval in ob tem z njo vzdržno gospodaril. Ob sožitju med varstvom in rabo so se na območju današnjega narodnega parka izoblikovale značilne kulturne krajine, ki se razlikujejo kljub majhni medsebojni oddaljenosti.

Velika večina slovenskega prebivalstva se poistoveti s prostorom Triglavskega narodnega parka. Zavedanje kakovosti in nenadomestljivosti ter pripadnosti temu prostoru je mogoče zaznati ob odzivanju javnosti še posebej takrat, ko smo priča pojavom ali procesom, ki spreminjajo in razvrednotijo kulturno in naravno krajino – od nedovoljenih gradenj počitniških objektov, infrastrukturnih sistemov do velikih razvojnih načrtov turističnih in rekreacijskih kompleksov ali sprememb zakona o Triglavskem narodnem parku.

Krajine v parku so podvržene spremembam, ki so odsev postopnih drobnih sprememb življenjskih razmer v prostoru in času, pa tudi globalizacijskih tokov v odprtih krajinskih sistemih. Nekonkurenčno hribovsko kmetijstvo ugaša zaradi opuščanja planin, obsežna območja se zaraščajo, krajine izgubljajo pestro krajinsko zgradbo, izgubljajo se drobna členjenost, poljska delitev in zatečena

Zgornji poključski rovti

razmerja v prostoru, brišejo se meje med pozidanim prostorom ter odprto kmetijsko in gozdno krajino, posamezne tradicionalne kmetijske stavbe izgubljajo nekdanjo funkcijo, s sprejemanjem in vnašanjem tujih vplivov pri gradnjah izginjajo tradicionalne stavbarske prvine, lokalno pogojeno gradivo in izvedba. To je posledica nezadostnega zavedanja drugačnosti kot primerjalne prednosti, pomanjkanja nekdanjih znanj, enostavnejših in cenejših rešitev, po drugi strani pa tudi reakcija proti državi (občutek rezervatnega varstva s številnimi prepovedmi, odsotnost ustreznega svetovanja, ugodnih spodbud ...) in iskanje kratkoročnih koristi.

V primerjavi s »popolno podobo raja pod Tri-

glavom« iz 19. in prve polovice 20. stoletja, ki zbuja občutek tradicionalne pripadnosti, simbolnega pomena, kulturne identitete in narodnega buditeljstva, je danes krajinska zgradba poenostavljena. Kljub nekoliko črnogledim mislim pa je treba poudariti, da območje ni doživelo sprememb, ki bi povzročile trajno izgubo pomembnih krajinskih prvlin, katerih prepoznavnost gradi slovenski alpski prostor. Njihovo ohranjanje in vzdrževanje je povezano z aktivno rabo prostora, s tradicionalnimi dejavnostmi, ki so z vzdržnim izkoriščanjem naravnih virov tudi bistveno sooblikovali kulturno krajino. Iskanje ustreznega ravnovesja med razvojem, ki bo uspešen gospodarsko, hkrati pa bo ohranjal naravne in negoval ustvarjene vrednote, je cilj uspešnega upravljanja krajine.

Za vzdrževanje in ohranitev značilnosti kulturne krajine je pomembno, da se posegi v prostor načrtujejo in izvajajo tako, da se ohranjajo značilnosti, ki so pomembne za ohranjanje pestre prostorske strukturiranosti naravnih in ustvarjenih krajinskih elementov ter za njihovo prepoznavnost in vidno privlačnost. Ohraniti je treba ravnovesje naravne zgradbe krajine in ustvarjenih značilnosti kot človekovega okolja, tako da se varuje in ohranja poselitvene, stavbarske in krajinske značilnosti in posebnosti. Razvojno prednost imajo tradicionalne rabe prostora, ki s sonaravnim gospodarjenjem omogočajo vzdrževanje krajine.

Besedilo in foto: Igor Zakotnik

UMETNOSTNOZGODOVINSKA KULTURNA DEDIŠČINA: Cerkev sv. Jožefa v Soči

V registru nepremične kulturne dediščine predstavljajo enega od tipov dediščine stavbe sakralne dediščine, kamor se uvrščajo predvsem cerkve, kapelice, znamenja in razpela. Na seznamu enot, ki so za območje Triglavskega narodnega parka v postopku vpisa, jih naštejemo sedem, že vpisanih enot takšne dediščine pa je 43. Med njimi najdemo tudi cerkev sv. Jožefa v Soči.

Zgodovinski zapisi nam govorijo, da so cerkvi v vasi Soča sezidali že leta 1718, vendar je bila posvečena dobrih sto let kasneje, leta 1823.

Cerkev sv. Jožefa v Soči. Foto: J. A. Mihelič

Konec 19. stoletja so jo obsežneje povečali, leta 1944, v času druge svetovne vojne, pa preuredili. Tedaj jo je Tone Kralj tudi v celoti preslikal in na svojstven način aktualiziral. V nasprotovanju fašističnemu režimu si je prizadeval poudariti slovensko nacionalnost. Tako npr. notranjost cerkve zaznamujejo barve slovenske zastave, narodu sovražne osebe so prikazane v likih božjih sovražnikov. Pripadnost narodu je umetnik izrazil še s podobami na stenah, kamor je z izjemo apostolov in evangelistov umestil le slovanske svetnike.

Župnijska cerkev v Soči je le ena izmed več kot štiridesetih zlasti primorskih cerkva (med njimi bližnja cerkev v Trenti), ki jih je poslikal in opremil Tone Kralj (1900–1975). Stalno zbirko njegovih del si lahko ogledamo v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki, kjer je muzej slovenske likovne umetnosti 20. stoletja.

Za cerkvenim objektom leži malo odmaknjeno nad civilnim pokopališčem eno izmed številnih vojaških pokopališč, nemih prič grozot iz časa prve svetovne vojne. V bližnjih naseljih jih je še več, naj omenimo le dve: v Trenti in na Logu pod Mangartom.

Vojaško pokopališče. Foto: J. A. Mihelič

Ambient ob sakralnem posloplju v vasi Soča sooblikuje še mogočna lipa, ki raste blizu cerkvenih vrat. Gre za naravno vrednoto državnega pomena, ki je zavarovana kot naravni spomenik. Letošnje meritve so pokazale 386 cm obsega in približno 23 m višine. Po pripovedovanju domačinov naj bi času kljubovala že kaka tri stoletja. Njeno rast še najbolj moti neposredna bližina ceste, ki pa naj bi se ob bližnji rekonstrukciji malce odmaknila.

Tea Lukan Klavžer

JOSIP ABRAM – TRENTAR (1875–1938)

Josip Abram, duhovnik, narodni buditelj in podpornik, dramatik, esejist, pesnik in prevajalec, je premalo znan kot pomemben in zaveden Slovenec, kot ljubitelj Trente in njenih gora, ljubljenec Trentarjev in drugih ljudi Goriške, kot človek, ki je v času avstrijskega in italijanskega nacionalizma varoval in živel za slovenstvo ter bil ob tem enako dober do svojih prijateljev in nasprotnikov. Kakor Aljaž na kranjski strani je Abram varoval vrhove Julijcev pred grabežljivim tujcem na goriški strani. Ljudem je stal ob strani z vsem svojim bitjem.

Po novi maši leta 1899 je bil dve leti kaplan v Bovcu, nato pa od 1901 do 1904 župnik v Trenti, le štiri leta, ki pa jih sam označuje kot najlepša v svojem življenju. Tam se je poistovetil s Trentarji kot Joza Abram, se seznanjal z njimi, jih globoko spoštoval, hkrati pa se je za vedno zagledal v dolino in v gore, ki jo obdajajo.

Po letu 1904 je služboval na Novakih (do 1907), v Biljah (do 1911), na Oblokah (do 1918), v Sv. Luciji (Most na Soči) (do 1930) in v Pevmi do svoje nenadne smrti leta 1938. V vseh duhovniških službah je bil žilav in vztrajen delavec, ki je z vso vnmemo zgrabil za vsako delo in ga opravil kljub oviram. Da bi v stiskah predvojnih, vojnih in povojnih časov pomagal kmetom in delavcem, je povsod ustanavljal izobraževalna društva, največ iz svojega snoval lepe knjižnice in vedoč, da ni prosvete brez tvorne podlage, ustanavljal gospodarske zadruge tako čvrsto, da so preživele stiske hudih časov. Od gimnazijskih (Ljubljana) in vseučiliških (Gorica) let se je vneto zavzemal za reševanje slovenskega vprašanja, najprej v avstrijski monarhiji, nato v Italiji. Kot gimnazijec je nenehno širil list Rimski katolik, ki ga je urejal in izdajal dr. Anton Mahnič, in bil za to tudi kaznovan, njegov vzornik in najboljši prijatelj pa je bil dr. Janez Evangelist Krek, ki je tudi pridigal na Abramovi novi maši v rodnem Štanjelu leta 1899. Njegov verouk je bil zelo pester, ker je bil po naravi duhovit in iznajdljiv, varovance pa je učil tudi slovenščine, ki je bila v šoli prepovedana, njen pravopis, pravorečje in slovnico, govoril o slovenskih pesnikih in pisateljih, prepeval z otroki. Med službovanjem v Trenti mu je dr. Krek, ki je poznal njegovo pesniško in pisateljsko žilico, predlagal, naj se loti Zlatoroga, kakor je predlagal tudi Franu Saleškemu Finžgarju, da je potem nastal njegov roman Pod svobodnim soncem. Pesnik Oton Župančič, ki je sledil dogajanju, je Abrammu čestital za krstno upodobitev Zlatoroga 1911 na Jesenicah in dodal, da je z njim trikrat zapored do konca napolnil Ljudski dom v Ljubljani. Napisal je še nekaj dramskih iger (Umeščanje Sama, Ime in kri), postal pa je tudi eden najboljših in najgorečnejših prevajalcev del ukrajinskega pesnika Tarasa Ševčenka.

Zaradi narodnobuditeljskega dela so ga neprestano premeščali, najboljšo spričevalo zanj pa je bila želja faranov v vsakem od krajev, kjer je služboval, naj ostane, kajti prirasel jim je k srcu. Človeške

Dva ljubitelja Trente – Josip Abram in dr. Julius Kugy. Vir: Kragelj J. 2000. Josip Abram - Trentar. Koper, Ognjišče.

vrline Josipa Abrama je po njegovi prezgodnji smrti med obiskom pri prijatelju dr. Antonu Breclju v Ljubljani opisal dr. Julius Kugy, ki pravi takole: »Bil je eden najplemenitejših ljudi, kar sem jih poznal, in eden mojih najboljših prijateljev, nad vse prikupen, v veliki meri temperamenten, na najidealnejši višini stoječ človek, s katerim ne morem primerjati nikogar. Kamor je prišel, je razvnel vsa srca, imel je odprto oko in široko odprto srce za naravne lepote; bil je poln toplega, dobrohotnega humorja in iskrenega duha, pri tem pa preprost in skromen, vedno dobre volje in vedno pripravljen pomagati vsem, ki so potrebovali njegovo pomoč. Pred vsem in nad vsem je bil resnično izbran služabnik Božji, res globoko veren, ljubezen in mir razsipajoč duhovnik. Najino prijateljstvo so skovale gore, ki jih je navdušeno ljubil.«

Jože A. Mihelič

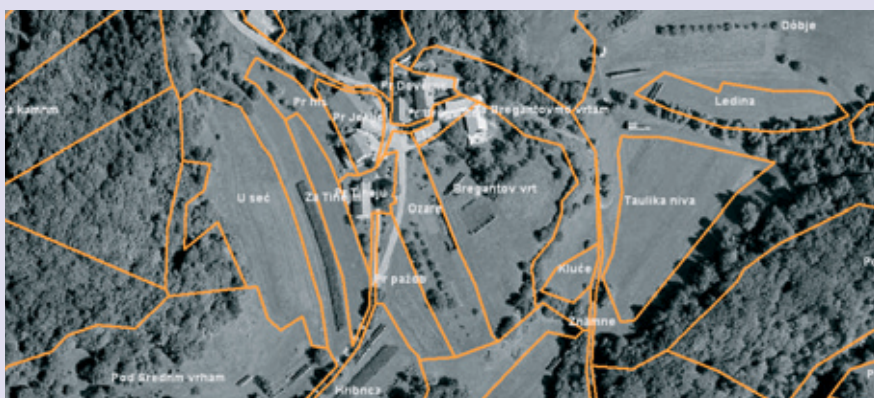
POPISOVANJE LEDINSKIH IMEN

Kadar se vozimo ali sprehajamo po pokrajini, oko samo od sebe odkriva njene naravne in kulturne značilnosti. Veliko več pa pokrajina, vsak njen delček, nosi v sebi za tiste ljudi, ki na njej živijo, jo obdelujejo ali so kakorkoli tesno povezani z njo. Kot na obrazu ljubljenečevega človeka na njej poznajo vsako gubo, vsako stezico, vzpetino in izvir. In kakor si ljudje med seboj dajemo imena, da se pokličemo, da se drug o drugem pogovarjamo, tako imajo vsi drobni delčki pokrajine, ki obdaja ljudi in jim daje kruh, svoja posebna imena. Nekatera so starodavna, nekatera skoraj nova. Pravimo jim *ledinska imena* ali *mikrotoponimi*, saj so to zemljepisna imena, ki označujejo tako majhne dele pokrajine, da jih na izletniških in drugih zemljevidih večinoma ni. Z njimi nam pokrajina pokaže svoj človeški obraz, obraz, ki ji ga podeljuje človekov pristni odnos z njo. Ta imena so svojevrstna kulturna dediščina, saj skoraj vsako ime pripoveduje o oblikovanosti površja, značilnem rastju, zgodovini rabe tal, ob

poglobljenem študiju pa tudi o razvoju jezika – narečja, zgodovinskem razvoju pokrajine, naseljevanju, delitvi zemlje ...

V Znanstvenoraziskovalni službi TNP smo začeli popisovati ledinska imena in jih vnašati v zemljevid. To ni samo dokumentacija, ampak tudi ponovno oživiljanje imen, ki so že skoraj ušla spominu. Ker je snov obsesna in živa, smo konec februarja pripravili srečanje ljubiteljev, poznavalcev in zbiralcev ledinskih imen. Ob lepi udeležbi poznavalcev – domačinov z gorenjske in primorske strani parka – pa tudi strokovnjakov, ki se pri svojem poklicnem delu srečujejo z ledinskimi imeni, je stekla razprava o nujnosti terenskega zbiranja imen, pravilnem narečnem zapisu in napakah, ki se pojavljajo na obstoječih zemljevidih. Strinjali smo se, da se na podobnih srečanjih dobimo dvakrat na leto, saj sta sodelovanje in izmenjava izkušenj prvi korak na poti do enotnega in sistematičnega zbiranja in zbirke ledinskih imen, ki danes še živijo.

Ana Marija Kunstelj

Primer vnosa ledinskih imen v elektronsko obliko: Spodnje Laze, k. o. Višelnica 1

JANUARSKI SNEGOLOM V GORENJSKIH GOZDOVIH TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

Značilnosti gozdov v TNP

Velik del gozdov na Zgornjem Gorenjskem leži v TNP. Na zgornji gozdni meji in na strmih, skalnih pobočjih najdemo varovalne gozdove in rušje, niže, na visokih planotah Pokljuke in Mežakle, na pobočjih alpskih dolin in planot pa uspevajo gozdovi s posebnim namenom, kjer so načrtovani ukrepi poseka ter gojenja. Teh »gospodarskih gozdov« je okoli 16.000 ha.

Gozdovi, ki poraščajo pobočja, imajo precej naravno sestavo drevesnih vrst (smreka, bukev, macesen) in so v povprečju kar odporni proti ujmam. Priznati pa moramo, da so najbolj obiskani gozdovi na ravnih legah visokih planot preveč zasmrečeni. Če ti sestoji dočakajo svojo zrelost, so za lastnike z vidika dobička zelo zanimivi. Velik problem takih zasmrečenih gozdov pa je preživeti dolgo dobo 150 let. Toliko namreč na Pokljuki potrebuje smreka, da doseže ciljno debelino. V gozdnih velikoposestnih kompleksih načrtno gospodarimo z gozdom že več kot 100 let. V tem času je bilo na Pokljuki in Mežakli veliko ujm in katastrof, ki so jih povzročili veter, sneg in podlubniki. Skupaj je padlo približno milijon bto m³ lesa.

Snegolom konec januarja 2007

Neugoden splet okoliščin: dež, vdor mrzlega zraka, moker sneg, ki je primrzoval na veje, ter brezvetrje so bili zanesljiv recept za novo ujmo. Kljub temu, da so bile količine padlega snega popolnoma običajne, je v dveh dneh na okoli 6.000 ha padlo ali se prelomilo vsaj 35.000 bto m³ drevja. Za odvoz te količine bi lastniki gozdov potrebovali 1.000 tovornjakov s prikolico. Poškodbe gozdov so ponekod posamične, drugje je lomilo v skupinah, ali pa so uničeni celi sestoji (Konjska raven na Pokljuki ali Trata na Mežakli).

Načini spravila

Sanacija v najbolj prizadetih predelih velikoposestnih gozdov poteka že od začetka februarja. Najprej so bile očiščene glavne ceste. Gozdarji smo takoj začeli s pripravo proizvodnje in že kmalu je bilo mogoče poleg klasičnih motornih žag in traktorjev pri sanaciji videti tudi stroj za strojno sečnjo. Ti pomenijo veliko pridobitev na področju dela v snegu in hitri izdelavi, ki je pogoj za zagotavljanje varstva gozdov.

Veliko težav pričakujemo v drobnih posesti in na strmih terenih, ki so še vedno nedostopni. Tam so sestoji sicer manj prizadeti, a velike razpršene količine nevarno podrlih šopov drevja, številni lastniki, manj profesionalen pristop in nepovezanost bodo zagotovo dodaten otežujoč dejavnik.

Posledice snegoloma

Te so v tem trenutku škodljive predvsem z ekonoškega stališča. Okvirno bodo lastniki morali

Sneg je primrzoval na veje. Foto: L. Budkovič

za pospravilo polomljenega lesa na blejskem gozdnogospodarskem območju dodatno odšteti 300.000 evrov. Škoda se bo kazala tudi kasneje, saj bo zaradi vrzeli zmanjšan prirastek. Skupno škodo ocenjujemo na milijon evrov.

Snegolom z ekološkega stališča ni usodno degradiral prizadetih gozdov. Ko bodo polomije pospravljene in bo preteklo nekaj let, se bodo rane zacelile. Donosi gozdov bodo sicer okrnjeni, vendar bodo nezarastle praznine sprejemljive z vidika habitatne vloge gozda, pospeševanja pestrosti in razgibanosti sestojev (vrašcanje vrb, zatravljene površine ...).

Najbolj črn scenarij pa bi pomenila zamuda pri pospravi ali puščanje polomij v iglastih sestojih. Poškodovana drevesa so idealno gojišče za velikega in malega smrekovega lubadarja. V zadnjih treh letih že tako ugotavljamo, da se njihova številčnost povečuje, saj se je število lubadarik povečalo za 100 %. Če bi se pospravilo in odvoz zavelkla do konca poletja, bi se številčnost lubadarja dobesedno postoterila. To bi pomenilo katastrofo v preostalih smrekovih sestojih, saj bi lubadarji za razplod napadali in uničevali tudi popolnoma zdrava drevesa.

Za pravočasno sanacijo snegoloma bo država preko subvencij namenila sredstva, ki pa jih bo za pokritje vseh izgub odločno premalo. Za odprtje gozdnih cest so denar obljubile tudi nekatere občine.

Vida Papler - Lampe, Zavod za gozdove RS, Območna enota Bled

Foto: V. Papler - Lampe

AVTOHTONE PASME DROBNICE V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

Bovška ovca. Foto: B. Mohorič

BOVŠKA OVCA

Vzredili so jo v Zgornjesoški dolini in dobila je ime po kraju Bovec. Je slovenska avtohtona pasma, ki ostaja pasemsko povezana z izvornim območjem, vendar se je zaradi svoje izjemne prilagodljivosti razširila tudi drugod po Sloveniji, predvsem na Kras in v Vipavsko dolino. Populacija bovške ovce v Sloveniji ocenjujemo na 3000 ovc pri približno 120 rejcih.

Je stara pasma, z utrjenim genskim zapisom, kar dokazuje, da so jo modri pastirji premišljeno odbirali iz roda v rod.

Bovška ovca je srednje velika, visoka 45 do 55 cm (ovni do 65 cm), njena telesna masa je 40 do 50 kg, v boljših rejah včasih tudi več kot 60 kg; ovni tehtajo 50 do 65 kg. Je izrazito mlečnega tipa, fine glave in kratkih uhljev. Noge so tanke, kratke in ji omogočajo dobro hojo po strminah gorskih pašnikov. Njena volna je groba, dokaj re-sasta in neizrazito pramenasta, večinoma je bele barve, lahko pa tudi rjava ali črna.

Povprečna mlečnost: 220 kg mleka v laktaciji

Dolžina laktacije: 193 dni
Vsebnost maščobe: 6,4 %
Vsebnost beljakovin: 5,4 %

Pasma je vse do danes sledila svojemu osnovnemu rejskemu cilju: prilagodljivost težavnim in skromnim rejskim razmeram, zmožnost paše na hribovskih in gorskih pašnikih, miren temperament, dolgoživost in odpornost. Nad gozdno mejo se v pobočja Krna, Kanina, Mangarta in drugih vrhov zajedajo strmi, prostrani pašniki s kratko, sočno vegetacijo. Take površine so gospodarji že od nekdaj izkoriščali za pašo bovške ovce.

DREŽNIŠKA KOZA

Drežniška koza izvira iz slovenskega dela Julijskih Alp. Večinoma se pojavlja na območju Drežnice in Bovca, redijo pa jo tudi kmetje v drugih delih Slovenije, predvsem na Primorskem. Je edina slovenska avtohtona pasma koz. Zaradi majhne populacije in vpliva drugih pasem spada med ogrožene pasme.

Pasma je kombinirana, odlikujeta jo izredna

odpornost in prilagojenost ekstenzivnim načinom reje. Ima odlično izražene telesne lastnosti, ki so pomembne in potrebne za rejo v gorskih območjih. Po namenu reje razlikujemo mlečni in mesni tip drežniške koze. Znana je predvsem po izredni kakovosti mesa kozličev.

Drežniška koza je srednje velika do velika koza, s telesno maso 45 do 60 kg, odrasli kozli so 20 do 30 kg težji. Koze so čvrste konstitucije z močnimi kostmi. Telesna moč in odpornost sta veliki. Živali so večinoma rogate in temno obarvane, črne in temne s sivorjavimi ali belimi lisami. Značilna je tudi svetlo rjava barva.

Drežniška koza je s svojo izjemno prilagodljivostjo pomagala preživeti ljudem v okolju z zelo težkimi življenjskimi razmerami. Kljub načrtnemu uničevanju kozjereje nasploh, predvsem v povojnem času, gre trmastim domačinom zahvala, da se je ta pasma, ki pomeni tudi neprecenljiv del slovenske naravne in kulturne dediščine, ohranila do danes.

Davorin Koren

Drežniška koza. Foto: D. Koren

OBNOVLJENA ROGÂRJEVA ŽAGA VENECIJANKA

Organizatorji tradicionalnega sejma v Trenti (Trentarski senjem) vsako leto pripravijo kakšno posebnost, zanimiv vzporeden dogodek, ki dvigne in obogati kulturno raven prireditve. V lanskem letu je bil tak dogodek odprtje obnovljene Rogârjeve žage venecijanke, zgrajene okoli leta 1850. Žaga, last obeh Rogârjevih domačij, je s krajšimi presledki delovala do leta 1994. Kot najbolje ohranjeno žago te vrste v Posočju so jo obnovili v skladu s strokovnimi smernicami Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Z občinskim odlokom so jo uvrstili na seznam tehničnih spomenikov lokalnega pomena, za skupinske ogleda pa bo v letošnji sezoni odprta kot nova točka na Soški poti TNP.

Izdatno pomoč pri obnovi so prispevali: Javni zavod TNP, ZVKDS OE Nova Gorica, Ministrstvo za kulturo in Državna tehnična pisarna.

Edvin Kravanja, Jože A. Mihelič

Foto: J. A. Mihelič

DRUŠTVI PODEŽELSKIH ŽENA V ZGORNJEM POSOČJU

V tokratni številki predstavljamo društvi, ki združujeta ženske v delu Zgornjega Posočja. Pogovarjali smo se s predsednicama, »Bovčanko« Nevenko Prochazka in »Trentarko« Stanko Pretner.

DRUŠTVO BOVŠKIH ŽENA

Če boste kje v Bovcu videli ikebano iz kvačkanega cvetja, bo to skoraj verjetno delo pri-dnih rok bovških žena ...

Najprej so delovale v okviru KUD-a Golobar, letos pa teče že deveto leto, odkar so se »osamo-svojile« ter se povezale v Društvo bovških žena. Članice prihajajo iz Bovca in Čezsoče, ena celo iz Tolmina. Za zdaj jih je včlanjenih dvanajst, nekaj pa imajo tudi zunanjih sodelavk. Večinoma so upokojene, najstarejša šteje kar 89 let – in menda izpod njenih rok še vedno prihajajo čudoviti kvačkani prti!

Pohvalijo se lahko predvsem z izdelki ročnih del. Tu so že omenjeni kvačkani izdelki, med kate-

rimi izstopajo živo pisane rože – od nageljnov do sončnic in vrtnic, ter prti. Pletejo tudi nogavice, brezrokavnike, puloverje in kuhinjske prijemalke, nekaj »pomajšanih« artiklov pa je mogoče dobiti kot spominke. Izdelke, za katere se zanimajo domačini in tujci, je mogoče kupiti v Bovcu v času Darilnega sejma pred hotelom Alp, kjer postrežejo tudi s potico, na Bovškem dnevu ter na novole-tnem sejmu. Zasluzek darujejo bolnim in pomoči potrebnim otrokom iz okolice.

Za ogled ali nakup izdelkov, ki vam lahko polepšajo dom ali razveselijo vaše prijatelje, lahko pokličete predsednico društva gospo Nevenko Prochazka, 031/744-503.

DRUŠTVO PODEŽELSKIH ŽENA DOLINE TRENTA

Kaj vse znajo žene v dolini, ki z razglednic v barvah vseh letnih časov vabi v idilčno zibelko Soče? Kot povsod na podeželju so tudi Trentarke v preteklosti znale izkoristiti to, kar jim je dajala narava – ustvarile so del kulturne dediščine, ki jo še danes ohranjajo v svojem društvu.

Do leta 1997 so delovale kot Aktiv kmečkih žena Lepene, Soče in Trente, pred dvema letoma pa so se preimenoval v Društvo podeljskih žena doline Trenta. Pri delu sodelujejo tudi s svetovalko pri tolminski kmetijskosvetovalni službi novogoriške območne enote KGZS, gospo Natašo Leban. Aktivnih je okoli 20 članic, še nekaj pa občasno. Po letih so kar zanimiva družčina – od 30 pa do 80 let, kar 80 % jih ni v delovnem razmerju.

Ovce so se po strmih okoliških pobočjih in hri-bih pasle že od nekdaj in tudi danes največ izdelkov Društva nastaja iz ovčje volne. Pri predelavi volne dobro sodelujejo s podjetjem Soven d.o.o. iz Selnice ob Dravi, kamor oddajo neoprano volno, vrnejo pa jim prejo. Same potem spletejo pulover-je, fuzejkelne (nogavice), gamaše, rokavice, copate, jope in brezrokavnike, kupiti pa je mogoče tudi samo spredeno volno. Na prireditvah v dolini priskočijo na pomoč tudi z okusnimi pogostitva-mi. Najrazličnejše pecivo, kruh, sir, mesnine in čompe (krompir) postrežejo v avtentičnih poso-dah. Pri promociji doline sodelujejo tudi z lokal-nim turističnim društvom.

Njihove izdelke si je mogoče ogledati ali kupiti v Informacijskem središču TNP Na Logu v Trenti, izdelajo pa jih tudi po naročilu. Dodatne informa-cije je mogoče dobiti pri predsednici društva gos-pe Stanki Pretner, 041/600-590.

Pogovarjala se je: Marjeta Albinini

Kvačkano cvetje. Foto: N. Prochazka

Nekaj predlogov za pripravo lokalno-tipičnih jedi tega območja nam je povedala Marija Kravanja, po domače Andrejeva iz Zadnjice v Trenti. Gre za preproste jedi, saj zaradi slabih razmer bogate kulinarne kulture tod ni bilo.

FARFELNI

Iz enega jajca in moke (polnozrnat, črne ali bele pšenične) zamesimo bolj suho testo. Tega z rokami zdobimo v kašo, ki jo zakuhamo v vrelem mleku. Jed sladkamo in ob stalnem mešanju kuhamo 15 minut. Ponudimo kot samostojno jed.

Farfelni so v preteklosti nadomeščali riž, zдроб in podobne surovine, ki jih je bilo potrebno kupiti. Jed danes zamenjujeta mlečni riž oziroma gres.

FRIKA

Svinjsko mast ali zaseko stopimo in dodamo ovčji sir. Lahko pa tudi segrejemo zaseko in v njej ocvremo jajca. Friko ponudimo h koruzni ali "čompovi" polenti. Čompova polenta je koruzna polenta, kateri dodamo tudi 2-3 krompirje. Kuhan krompir pretlačimo in zakuhamo koruzni zдроб. Naredimo gosto, tršo zmes.

SKUTNICA

K polenti so jedli tudi skutnico. Zakuhamo koruzni zдроб (kot za juho) in malce ohlajeni dodamo starano sirarsko (slano) ovčjo skuto. Nekateri so na koncu dodali še malo smetane ali mleka.

GRADNJA GALERIJE NAD TOLMINSKIMI KORITI

Lokalna cesta Zatolmin-Čadrg je edina cestna povezava do zaselka Laz in vasi Zadlaz-Čadrg in Čadrg. V prejšnjih letih je nad Tolminskimi koriti, pred Hudičevim mostom, zaradi geoloških (sistemi razpok, zdrobljena kamnina,

Lokacija galerije.

PREDSTAVITVE IN DELAVNICE ZA NAČRT UPRAVLJANJA TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

Delavnica v Soči.

V prejšnji, sedmi številki našega časopisa Svet pod Triglavom smo vas seznanili s programom priprave Načrta upravljanja za TNP in napovedali predstavitev in delavnice za širšo javnost.

Osnovni namen delavnic je bil predstaviti cilje Triglavskega narodnega parka ter cilje, namene ter načrt dela za izdelavo načrta upravljanja. Od 31. januarja do 9. marca 2007 smo skupaj izvedli devet predstavitev (osem v krajih ob parku ali v njem ter eno v Ljubljani). Udeležba in odziv javnosti (strokovne, upravljavske in širše) je bila z izjemo

preperevanje dolomitiziranega apnenca), reliefnih (strmo pobočje) in hidroloških razmer (zamakanje, zmrzal, hudourniško spiranje) večkrat prišlo do večjih podorov, kar je vaščane prometno odrezalo od doline. Še posebej obsežen je bil podor velikih skalnih blokov 7. oktobra 2003.

Občina Tolmin je izvajala nujne ukrepe, potrebne za prevoznost ceste, jeseni leta 2006 pa so se začela pripravljala dela za trajnejšo in varnejšo rešitev. Opravljeno je bilo čiščenje previsnih sten in zaščita z varovalno mrežo, v marcu 2007 pa so začeli z gradnjo galerije.

Galerija pred izklesanim tunelom, ki jo je projektantski biro ISB iz Maribora zasnoval kot armirano betonsko ločno konstrukcijo v dolžini 17 m, se bo glede na zahtevnost objekta in naravne razmere z umestitvijo, oblikovanjem in izvedbo skušala čim bolj prilagoditi okolju.

Zaradi gradnje, ki bo trajala do začetka letošnjega avgusta, bo na cesti promet omejen, prav tako pa tudi obisk v Tolminskih koritih.

Besedilo in foto: Igor Zakotnik

predstavitev v Kobaridu dobra ali zelo dobra. Skupaj se je predstavitev udeležilo 362 ljudi, od tega največ, 117, v Stari Fužini v Bohinju.

Med drugimi so se predstavitev udeležili župani oziroma predstavniki vseh občin v TNP, predstavniki PZS in planinskih društev, LZS in lovskih društin, TZS in turističnih društev, lokalnih turističnih organizacij, agrarnih skupnosti, prebivalci iz kar 17 naselij in zaselkov z območja TNP, predstavniki naravovarstvenih nevladnih organizacij, raziskovalnih ustanov ter predstavniki MOP, Zavoda za varstvo narave, Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Zavoda za gozdove in Kmetijskosvetovalne službe.

Na vseh predstavitvah so pozdravili in pohvalili pristop k izdelavi načrta upravljanja, ki si ga je zamislil zavod TNP. Na splošno smo ugotovili, da TNP premalokrat prihaja med širšo javnost, posebej med prebivalce parka. Predvsem lokalni prebivalci in predstavniki lokalnih skupnosti so poudarili, da bi si tudi pri pripravi novega zakona o TNP želeli podobnega pristopa.

V vsebinskem smislu so bili na vseh predstavitvah potrjeni osrednji cilji parka, izjav in nastopov proti parku ali za zmanjšanje parka je bilo zelo malo. Cilji in vrednote parka so bili potrjeni predvsem v povezavi z novo, realnejšo conacijo parka, ki naj vsebuje več varstvenih območij (ne le osrednje in robno območje kot pri sedanjem zakonu).

V javnem zavodu Triglavski narodni park si tudi pri nadaljnji pripravi Načrta upravljanja želimo podobno dobrega sodelovanja s širšo javnostjo, predvsem s lokalnimi prebivalci in upravljavskimi organizacijami.

Besedilo in foto: mag. Martin Šolar

SREČANJE NARAVOVARSTVENIH NADZORNIKOV – TEKMOVANJE ZA TROFEJO DANILO RE

V dneh od 15. do 18. marca 2007 sta se ekipi poklicnih in prostovoljnih nadzornikov Triglavskega narodnega parka v spremstvu direktorice dr. Marije Markeš udeležili tekmovanja za trofejo Danilo Re, ki poteka v počastitev vseh naravovarstvenih nadzornikov, ki so se pri svojem delu v zavarovanih območjih smrtno ponesrečili. Letos je bilo to tekmovanje že dvanajsto po vrsti, gostili pa so nas kolegi iz narodnega parka Mercantour na jugovzhodnem delu Francije.

TNP-jeva ekipa.

Ekipo sestavljajo štirje tekmovalci, ki se pomerijo v vzponu na turnih smučeh, teku na smučeh, veleslalomu ter streljanju z zračno puško. Med 36 ekipami je prva ekipa iz TNP-ja v sestavi Primož Ravnihar, Dušan Podlogar, Bor Rojnik in Franci Tišler zasedla peto

Potek vzpona s turnimi smučmi.

mesto, druga ekipa v sestavi Tone Urbas, Sašo Hrovat, Franci Štros in Tine Štular pa šesto mesto. Med posamezniki sta se na stopničke za zmagovalce zavihtela Dušan Podlogar v teku na smučeh z drugim mestom in Tine Štular, prav tako z drugim mestom, v streljanju z zračno puško.

Tekmovanje poteka vsako leto v drugi državi in v drugem zavarovanem območju – naslednje bodo organizirali Italijani v okolici Torina.

Sašo Hrovat

OD VAŠKE ŠOLE DO DON PIERINOVE KOMUNE

Konec 19. stoletja so tudi v Čadrgu začeli s poukom in le nekaj let kasneje, v letih 1905 in 1906, sezidali šolo, ki danes živi kot komunna.

Pouk je bil zaradi prve vojne večkrat prekinjen, po letu 1925 pa je potekal samo v italijanskem jeziku. Med drugo svetovno vojno je bila šola celo požgana, a so jo kmalu obnovili. Zaradi premajhnega števila otrok je svojemu namenu služila le še do leta 1964. Šolo je v najboljših časih obiskovalo kar 31 čadrskih otrok. Po ukinitvi pouka je stavba rabila za občasna srečanja in prireditve krajanov, vendar je kmalu začela propadati. Zaradi tega so se pričele porajati zamisli o spremembi namembnosti

objekta, kajti takšen, kot je bil, je kvečjemu kvaril videz vasi. Pogovarjali so se o odprtju industrijskega obrata, kasneje pa o prostoru za tečaj praktičnega pouka iz sirarstva. Sledil je razpad Jugoslavije in ideje so žal ostale neuresničene. A že kmalu po osamosvojitvi so zaživele razprave o tem, da stavbo odstopimo don Pierinovi komunni Skupnost Srečanje. Ob tem so se seveda postavljala tudi vprašanja o tem, kaj bo to pomenilo za naš kraj, za mladino v vasi in varnost nasploh. Kljub manjšim pomislekom smo se vseeno soglasno odločili, da komunno sprejmemo v vas, in tako je leta 1999 v Čadrgu za-

živela druga don Pierinova komunna v Sloveniji.

Don Pierinove komunne niso namenjene zgolj zdravljenju odvisnosti od mamil, temveč tudi od tablet in alkohola, dajejo pa tudi dom osebam s psihičnimi težavami ter vsem pomoči potrebnim. Delujejo predvsem kot šole življenja in temeljijo na medsebojnih pogovorih, odnosih in odgovornosti. Čeprav je don Pierinova komunna versko usmerjena, vernost nikakor ni pogoj za vključitev vanjo. Pomembno pa je, da osebe v času zdravljenja pridobijo neko vero, ki jim daje moč in voljo za nadaljnje življenje. Fantje in dekleta se v komunni naučijo tudi samostojnosti in skromnosti, ki sta pogoj za uspešno življenje. Zdravljenje traja od dveh let in pol do treh let, sicer pa o času odhoda odloča vsak posameznik – nekateri tako odidejo predčasno, drugi pa bivanje podaljšajo. V Čadrgu fantje poleg naštetega skrbijo še za zgljedno urejeno okolico stavbe, obdelujejo njivo in redijo drobnico.

V Sloveniji je za zdaj šest tovrstnih komun, vse z izjemo ene so namenjene moškim. Za delovanje Skupnosti Srečanje, priprave ter za vstop novih kandidatov je pri nas zadolžen Zavod Pelikan – Karitas. Poleg Evrope don Pierinove komunne delujejo še v ZDA, Južni Ameriki in Aziji. Prve so se pojavile pred 42 leti, uradno pa je prvi center zaživel v Italiji leta 1979.

Do sedaj se je v Čadrgu zdravilo več kot 70 fantov in v osemletnem obdobju z njimi nismo imeli nobenih težav. Veseli in ponosni smo, da je bila naša odločitev pravilna – propadajočo staro šolo nam je uspelo iztrgati zobu časa, fantje pa so si v njej prižgali luč na poti k novemu življenju.

S pomočjo fantov iz komunne in Ludvika Janeža zapisal Gorazd Kutin

Večino dela pri obnovi stavbe so opravili fantje sami. Foto: Arhiv komunne, G. Kutin

Don Pierino Gelmini se je rodil v Milanu leta 1925. Leta 1949 je bil posvečen v duhovnika, nekaj let je bil župnik, nato pa je bil premeščen v Rim na vatikansko ministrstvo. Leta 1963 je srečal Alfreda, narkomana, ki ga je prosil za pomoč. Ko je zavrnil ponujeni denar in pomoč v bolnišnici, ga je Don Pierino peljal k sebi domov, čeprav ni poznal problema narkomanije. To srečanje je bilo rojstvo avanture, ki nosi naziv Skupnost Srečanje. Po mnogih problemih in nezaupanju, tudi s strani njegovih predpostavljanih, policije itn., je leta 1979 v Ameliji (Terni) zaživel tudi uradno prvi center Skupnosti Srečanje – Mulino Silla. Iz majhnega semena je v 21 letih zrastle veliko drevo 200 skupnosti po vsem svetu.

Več na spletni strani: <http://pelikan.karitas.si>

Pripovedka: ZGODBE S STARE POKLJUKE

Če se po poti skozi Poključsko sotesko povzpnejo na Staro Poključko skozi Luknjo, na obronku planote najprej uzremo delček Pustovega polja, ki dandanes služi kot del planine, koder se pase goveja živina. Nekdaj, tega je že davno, pa je tukaj gori skupaj s Figovčevim in Poklukarjevim rododom bivala tudi Pustova rodbina, katerih potomcev pa danes, kolikor mi je znano, ni več. Nekaj se jih je porazgubilo daleč tja preko luže, v upanju na manj trdo življenje, kot ga je ponujala Poključka, tisti pa, ki so ostali na domačih tleh, so pomrli brez potomstva. Revščina jih je primorala, da so prodali Pustovino, ki jo je kupila srenja za namenom, kateremu služi še danes. Težko si je predstavljati, da je bil današnji pašnik nekdanje polje. Svet je namreč pust, morda tudi zato takšno hišno ime, kamenje štrli sem in tja iz zemlje, kar kaže na plitka in slabo rodovitna tla. Nedvomno je moral biti tudi

človek, ki je bival tu gori, trd in trepežen kot kamen, okolje in razmere, v katerih si je služil kruh, so oblikovali njegov značaj. Tisto, kar se je zgodilo Pustovi hiši, je seveda rodu v sramoto, pripovedka, ki se je o dogodku ohranila, pa je nam živim v spomin in opomin, da raje dvakrat premislimo, preden storimo nekaj, kar bi kasneje lahko obžalovali ...

Zgodilo se je, da je ostal hišni oča sam z majhnim otrokom doma. Kakšna je bila prilika, ki je botrovala dogodku, se ne ve, govori pa se, da je bil Pust zelo močan človek. Hkrati je bil tudi zelo vzkipljiv, in kadar ga je popadla togota, se je bilo bolje umakniti daleč stran na varno, saj je bil takrat, kot bi ga obsedlo. Otrok pa kot otrok, takrat kot tudi danes, tega ni mogel in ne more vedeti. Cmeril se je, in kot bi temu rekli takrat, »je strešal kredos«, skratka, bil je nerazporejen in puščoben, to pa je Pusta tako razjezilo, da ga je zgrabil in stresel. To

pa se je dogajalo ravno na pragu hišnih duri. Ko je otoka vzdignil, je nehote z njegovo glavo tako močno udaril ob vratni okvir, da ga je ubil. V paniki ni vedel, kaj storiti, kako prikriti nesrečo. Ravnal je seveda povsem nerazumno in otroka zakopal pod prag prav tistih hišnih vrat, ki so bile zanj pogubna. Nesrečo je poskušal prikriti, ljudem, ki so pomagali pogrešanega otroka iskati, pa je pripovedoval, da je otrok najverjetneje kam zabredel. Vest pa je bila močnejša od laži, in tudi Pust ni mogel prikrivati zločina. Orožniki so ga gnali pred sodnika. Ni znano, kako je služil in odslužil odmerjeno mu kazen, kot rečeno, od Pustovine ni ostalo nič, kazen za ves rod je bila torej huda. Zgolj kamniti ostanki zidov domačije še pričajo o nesreči, ki se je zgodila, in čeravno je kraj sončen in svetel, ni ob zidovju prav nič toplo in prijetno, če poznamo zgodbo.

Nekoliko dalje, dobre pol ure hoda naprej, leži

ŠOLA V SOČI

Morda je prav otroški smeh tisto, kar daje smisel življenju v naših vaseh. V vsakem kraju naše doline izvirajo žive vode, neke pod grobim površjem se skrivajo pravljičnice, nežne in ranljive kot gorsko cvetje, v vsakem kraju raste novo življenje. V vsej lepoti narave in krajine, Soče in Trente, ki so jo tako iskreno opisali otroci.

Šola v Soči ponosno stoji sredi vasi. Lahko bi skromno pripomnili, da skriva svoja leta! V njej že skoraj 125 let nabirajo znanje, izkušnje ter oblikujejo vrednote šolarji iz Lepene, Soče in Trente.

Začetki organiziranega pouka segajo daleč v preteklost. Takrat je bila šola drugačna, vedno pa je ob vzgojno-izobraževalnem delu gojila tudi kulturno in družabno življenje v kraju. To še danes povezuje mlajše in starejše generacije, da zmorejo in znajo ohraniti šolo v svojem kraju.

V svoji dolgi zgodovini se je spreminjala vas, pa tudi ljudje v njej. Šola v Soči pa v vseh teh letih skoraj ni spremenila svoje zunanje podobe, čeprav je kljubovala vojniam, reformam, naravnim nesrečam ... V stoletju in četrť je povezovala generacije ljudi, a njeno osrednje vodilo je vseskozi ostalo enako: dati mladim dobro popotnico za nadaljnje življenje.

Smo edina šola na območju Triglavskega narodnega parka. Šolo so gradile in oblikovale številne generacije. Učenci, učitelji, starši in drugi obiskovalci. Naslednje leto bomo praznovali 125. obletnico obstoja šole v Soči. Želimo si, da bi vrata znanja ostala še dolgo odprta ...

Marija Kravanja, učiteljica

NONOTOVE PASTIRSKÉ ZGODBE

Moj nono je imel sedem let, ko je postal pastir. Nekega dne je nono pasel ovce. Bil je zelo zaspán, zato se je ulegel na previs nad prepadom. Pokril se

Repečnikov rovt, danes planina, nekđaj pa zelo velik rovt, tak za 24 snosekov (koscev). Tudi ta ima svojo zgodbo. Gospodar ga je bil primoran prodati, da je poravnal dolgove, ki jih je bil napravil pri »kvartanju«. Po žetvi je namreč peljal voz žita s parom konj v Lesce, koder je potekal odkup. Premamilo ga je in po kupčiji je namesto domov zavil v gostilno. Tu je zaigral ne samo denar, ki ga je bil prejel kot plačilo za žito, temveč tudi par konj. Tako se je domov vrnil peš in osramočen. Ni kazalo drugega, kot prodati rovt, kar je bila svojevrstna sramota za mogočno kmetijo. Danes živi na Repečnikovi kmetiji trden in delaven rod, ki prejšnjim ni prav nič podoben.

Zanimiva in poučna je tudi zgodba o »Repečnikovi lučici«, ki je hodila naokoli, pa o ljudeh, ki nastopajo v njej – a o tem kdaj drugič.

Tomaž Bregant

Foto: J. A. Mihelič

je s črno odejo in zaspal. Opazil ga je orel. Napa-del ga je in hotel potisniti v prepad. Ampak takrat se je nono prebudil in orel se je prestrašil. Orel je odletel, nono pa je skoraj padel v prepad.

To zgodbo mi je oče povedal že dvakrat in še zdaj mi je všeč.

Matevž Pretner, 4. r.

POBEG KOKOŠI

Opisal bom pobeg kokoši na cesto, a na srečo ni bilo nikjer nobenega avta.

Julija 2004 sem na travniku pasel kokoši. Velikokrat so stekle k sosedom, zato nisem vedel, ali so naše ali so njihove. Vprašal sem Ivanko, ali ima kokoši zunaj. Odgovorila je, da ne. Ko sem tiste štiri naporene kokoši pripeljal domov, sem šel malo pit. Med tem časom so kokoši stekle na cesto. Jaz sem jih šel iskat. Moral sem jih gnati nazaj na travnik. Bil sem zelo utrujen in zato sem jih zaprl v kokošnjak. Tak dan bi rad še enkrat doživel.

Matjaž Komac, 4. r

ZAKAJ MUCKE VEDNO POBEGNEJO?

Bilo je sredi junija, ko smo se igrali z žogo. Mama in tata sta mi rada nagajala, zato pa sem se raje igrala z muckami. No, ko smo se odpravili na "Kavsovec", mi je sledila mucka. Sploh nisem vedela, da me zasleduje. Nato pa sem jo opazila, ko je zavila v gozd. Šla sem za njo. V gozdu sem opazila mucko in ... psa!?! Ta pes se je imenoval Isa in je rad nagajal muckam. Šla sem k njemu in ga odpeljala k maminu prijatelju Sonji. Nato sem v roke vzela mucko in ji zabičala, da ne sme nikoli več hoditi po gozdu brez mene.

Seveda pa še vedno ne vem, ZAKAJ MUCKE VEDNO POBEGNEJO.

Diana Flajs Bektašević, 4. r.

ZAKAJ IMAM RAD SOČO ...

Doma sem v vasi Soča. Obiskujem drugi razred

osnovne šole. Veliko smo se že naučili. Vesel sem, da je šola blizu mojega doma. Rad sem tu doma.

Martin Kavčič, 2. r.

V Soči so lepi travniki in gore. Pri nas je bolj mirno kot v mestu. Vesela sem, da imam doma veliko domačih živali. Reka Soča teče mimo moje hiše. Rada živim v vasi Soča.

Eva Hace, 2. r.

Sočo imam rada, ker je zelo lepa. Tu živim v čisti naravi. Skozi vas teče reka, ki ima enako ime kot vas. V Soči je veliko gora. Če se povzpneš nanje, imaš prekrasen razgled. Gore so dom mnogim divjim živalim, ki jih lahko opazuješ ob planinskih poteh.

Martina Komac, 2. r.

ZAKAJ IMAM RAD TRENTO ...

Trento imam rad, ker so tu lepe gore. Trenta je zelo lep kraj, ker skozi tečejo reke Soča, Krajcarca in Limarica. V dolini so lepi travniki, kjer rastejo dišeče rože.

Jakob Pretner, 3. r.

V Trenti je veliko gora. Če greš v gore, lahko vidiš gorske živali. Trenta ni velik kraj, vendar se v njej skriva veliko zanimivih stvari. V Trenti teče čudovita reka Soča. Nimamo bazenov, a lahko poleti čofotamo v tolmunih.

Marija Kravanja, 3. r.

Živim blizu gozda. Vsak dan slišim ptičje petje. Rada hodim v gozd. Včasih vidim srno, ki se pase pred našo hišo. Zelo rada imam Trento.

Evelin Mlekuž Flajs, 1. r.

Zelo vesela sem, kadar se naša družina odpravi v gore. Vesela sem, če ob poti najdem maline in gozdne jagode. Trento imam rada, ker imam tu prijatelje. Moj nono ima ovčke in v hlevu kravco. Poleti jo pasem. Zelo rada imam domače živali.

Vida Kravanja, 1. r.

PROJEKT ERA SE KONČUJE, PRIHAJA NOVA ERA

Konkretni rezultati projekta:

1. Izboljšane delovne razmere JZ Triglavski narodni park glede upravljanja z zavarovanim območjem ter informiranja in ozaveščanja javnosti:

- urejena in opremljena učilnica v novem informacijskem centru TNP na Bledu;
- nakup nove programske opreme ter nadgradnja GIS sistema TNP;
- oblikovane nove baze podatkov za potrebe načrta upravljanja za TNP;
- izdelani promocijski materiali (mape, vrečke, DVD zgoščenke);
- izdan priročnik o Naturi 2000.

2. Vzpostavljeno konkretno čezmejno sodelovanje med parki in prebivalci vplivnih območij parkov:

- organizirani trije večji posveti na temo kmetijstva, turizma in izobraževanja;
- srečanja, delavnice in izobraževanja šolskih otrok (udeleženi več kot 1500 otrok);
- konkretne izmenjave na področju turizma in prodaje lokalno tipičnih izdelkov.

3. Oblikovana vsebina za novo projektno idejo, ki je izhodišče za čezmejno sodelovanje omenjenih območij v prihodnje in tudi nov projekt ERA:

- Giro dei parci – KROG PARKOV predstavlja pobudo parkov in prebivalcev s parkovnih območij za sodelovanje na naslednjih področjih:

- medsebojno in skupno promocijo trajnostnega turizma;
- trženje lokalno tipičnih izdelkov;
- izobraževanje in ozaveščanje širše javnosti (oblikovanje in urejanje učnih poti, delavnice, predavanja, posveti ...).

Triglavski narodni park je v zelo občutljivem obdobju priprave novih zakonskih podlag in načrta upravljanja. Smo na začetku nove evropske finančne perspektive, ko bomo lahko kot država prvič v celoti zadihali z evropskimi pljuči – tako v pozitivnem kakor tudi v negativnem smislu. Varovanje narave in trajnostni razvoj sta v vseh evropskih programskih dokumentih področji, ki imata poseben pomen, zato imamo prebivalci Julijskih Alp kot območja edinega narodnega parka v Sloveniji v tem pogledu posebno priljubljenost.

Mračnjaške sile »zglobaliziranih«

Območje, vključeno v projekt ERA.

uničevalcev naše narave in ortodoksne naravovarstvenike lahko ustavi organizirana in zdrava »kmečka pamet«, ki svoje zaveznitvo lahko dobi tudi v narodnem parku, s kakovostnim načrtom upravljanja ter s konsenzom sprejeto novo zakonodajo.

Ob koncu projekta ERA gre zahvala vsem sodelavcem TNP, ki so prispevali svoj delež k naštetim rezultatom projekta, našim prijateljem v NP Nockberge v Avstriji in Naravnem parku Julijskega predgorja v Italiji, pa tudi prebivalcem občin, v katerih leži TNP. S skupnimi močmi lahko z veseljem pričakujemo novo ERO.

Davorin Koren

era
eco regio alpe adria

VABILO NA FOTOGRAFSKI NATEČAJ

Življenje v gorskem svetu

Trenutki navdušenja na fotografijah posnetih v Triglavskem narodnem parku, narodnem parku Nockberge in naravnem parku Julijsko Predgorje

Fotografski natečaj ŽIVLJENJE ČLOVEKA V GORSKEM SVETU

Osnovni pogoji natečaja

Kdo lahko sodeluje?

- I. kategorija: mladina (mlajši od 17 let)
- II. kategorija: odrasli (starejši od 17 let)

Pomembni datumi:

- Zaključek tekmovanja: 6. januar 2008;
- Razglasitev rezultatov: 25. januar 2008;
- Podelitev nagrad: februar 2008.

Komisija:

Člani komisije so predstavniki vseh treh parkov

Kje lahko fotografirate?

V narodnem parku Nockberge v Avstriji, v naravnem parku Julijsko Predgorje v Italiji in v Triglavskem narodnem parku.

Fotografije pošljite na naslov:

Triglavski narodni park, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled s pripisom »za fotografski natečaj«

Informacije:

Mojca Smolej, mojca.smolej@tnp.gov.si, tel.: 04/5780-200

Pogoji sodelovanja:

- Predložijo se fotografije, ki niso bile računalniško obdelane (povečane ali kako drugače spremenjene)
- Vsak avtor lahko pošlje do 5 fotografij.
- Velikost fotografij: največ 30x45 cm, najmanj 25x40 cm.
- Potrebni podatki prijavitelja: ime in priimek, točen naslov, datum rojstva, naslov fotografije. Nalepka s podatki naj bo prilepljena v levi spodnji kot hrbtni strani fotografije.
- Prijavitelj se mora strinjati, da organizator natečaja fotografijo lahko brezplačno uporablja na raznih razstavah in promocijskih materialih.
- Oseba, ki se prijavlja na natečaj, se obravnava kot avtor fotografije in se strinja z zgoraj navedenimi pogoji natečaja.
- Po slovesni podelitvi nagrad bodo fotografije vrnjene tistim prijaviteljem, ki bodo to izrecno zahtevali. Izjema so nagrajene fotografije, ki bodo razstavljene na območju treh parkov.
- Fotografije bodo razdeljene po letnih časih.
- Osebe na fotografijah morajo dati pisno soglasje, ki ga prijavitelj priloži ob prijavi fotografije na natečaj. V nasprotnem primeru bo fotografija izločena.

Nagrada za odrasle:

1.-13. mesto: vsak nagrajeni fotograf prejme potrdilo za tri-dnevno bivanje za dve osebi na območju enega od parkov;

Nagrada za mladino:

1.-10. mesto: lepe materialne nagrade

O PREDPISIH IN POOBLASTILIH NARAVOVARSTVENIH NADZORNIKOV

Zakon o prekrških, ki je začel veljati 1. 1. 2005 in bil deležen že kar nekaj sprememb in dopolnitev (prve spremembe so bile narejene še pred začetkom njegove uporabe), je prinesel na področju prekrškovnega prava kar nekaj sprememb in tudi zahtevo, da se predpisi, ki določajo prekrške, lahko uporabljajo le v skladu s tem zakonom. Zakon je na novo opredelil organe, ki odločajo o prekrških – to so prekrškovni organi in sodišča. Postopek pred prekrškovnim organom lahko vodi in v njem odloča le z zakonom ali drugim podzakonskim aktom pooblaščen uradna oseba tega organa, ki mora imeti predpisano stopnjo izobrazbe in opravljen preizkus znanja iz poznavanja predpisov, katerih izvrševanje nadzoruje. Za naravovarstvene nadzornike dajeta to pooblastilo Zakon o ohranjanju narave in Zakon o Triglavskem narodnem parku, predpisana je najmanj V. stopnja izobrazbe za vodenje postopka in izdajo plačilnega naloga ter najmanj VII. stopnja izobrazbe za izdajo odločbe o prekršku. Neposreden nadzor nad izvrševanjem predpisov na zavarovanem območju zagotavljajo upravljavci zavarovanih območij (npr. javni zavod Triglavski narodni park), izvajajo pa ga inšpektorji in naravovarstveni nadzorniki (tudi prostovoljni naravovarstveni nadzorniki, ki pa niso pooblaščen za izdajanje plačilnega naloga).

Zakon o prekrških določa, da se prekrški lahko določijo le z zakonom, uredbo Vlade RS ali z odlokom samoupravne lokalne skupnosti. Triglavski narodni park kot nosilec javnega pooblastila tako izvaja nadzor nad izvrševanjem: • Zakona o ohranjanju narave, • Zakona o Triglavskem narodnem parku, • Uredbe o prepovedi vožnje z vozili v naravnem okolju in • Uredbe o varstvu samoniklih gliv.

Da pa je določeno dejanje sploh lahko prekršek, mora biti v enem od prej naštetih aktov to dejanje kot tako tudi določeno in zanj mora biti predpisana tudi sankcija.

Naravovarstveni nadzornik začne postopek o prekršku po uradni dolžnosti ali na podlagi pisnega predloga predlagatelja (oškodovanca, državnega tožilca ali državnega organa, nosilca javnih pooblastil ali samoupravne lokalne skupnosti).

Zakon o prekrških določa, v katerih primerih se sme izreči sankcija za prekršek ali opozorilo. Sankcije za prekrške zakon deli na dve glavni sankciji, **globo in opomin**. Globa se lahko predpiše v razponih (npr. za fizično osebo od 40 do 1.200 EUR) ali v določenem znesku (npr. za fizično osebo do 600 EUR). Opomin se izreka za prekrške, ki so storjeni v takšnih olajševalnih okoliščinah, ki ga naredijo posebno lahkega. Stranski sankciji za prekršek sta za tujca izgon iz države in odvzem predmetov, ki so uporabljeni za prekršek ali so za prekršek namenjeni ali pa so s prekrškom nastali. Omeniti je treba še, da se lahko poleg globe ali opomina izreče tudi ena ali več stranskih sankcij, vendar je v tem primeru treba vložiti obdolžilni predlog pri pristojnem sodišču.

Naravovarstveni nadzornik lahko z namenom zavarovanja izvršitve odločbe s sklepom odloči, da se storilcu začasno vzamejo (za največ šest mesecev) potna listina, vozniško dovoljenje, dokumenti vozila, prevozne listine ali drugi dokumenti, ki spremljajo blago, vrednostni papirji, prevozna sredstva ali druge premičnine, ki jih ima pri sebi, ne glede na to, ali je njihov lastnik ali ne.

Najpogostejše izrečena sankcija je izdaja **plačilnega naloga**, ki je podlaga za izrek globe. Kršitelj ima po prejemu plačilnega naloga dve možnosti:

- da v primeru plačila globe v roku osmih dni po pravnomočnosti odločbe (odločba je tudi plačilni nalog) plača le polovico izrečene globe. Če pa storilec globe ne plača v predpisanem znesku in roku, se plačilni nalog pošlje v izterjavo davčnemu organu, pristojnemu za izterjavo davkov, kjer storilec prebiva;
- vložiti pisno zahtevo za sodno varstvo pri prekrškovnem organu (Triglavskem narodnem parku), katerega pooblaščen uradna oseba (naravovarstveni nadzornik) je izdala plačilni nalog.

Foto: M. Šolar

kovnem organu (Triglavskem narodnem parku), katerega pooblaščen uradna oseba (naravovarstveni nadzornik) je izdala plačilni nalog.

V primeru, da plačilnega naloga ni mogoče vročiti kršitelju takoj na kraju prekrška, se na kraju prekrška (največkrat je to vozilo) pusti obvestilo o prekršku, podatki o kršitelju pa se na podlagi našega zaprosila pridobijo iz uradnih evidenc na pristojni upravni enoti. Plačilni nalog se nato kršitelju vroči naknadno, v skladu z Zakonom o splošnem upravnem postopku (ki se v postopku o prekrških uporablja subsidiarno).

Analiza opravljenega dela za leto 2006 je pokazala, da je bilo največ kršitev v avgustu (ko je tudi največji obisk) oziroma v času opravljanja dejavnosti, ki so bile odvisne od sezone (npr. v času rasti gob). Najpogostejše kršitve v lanskem letu so bile:

- nepravilno parkiranje ali celo vožnja z različnimi vrstami vozil v naravnem okolju,
- kampiranje zunaj za to določenih mest in
- neprimerno zavarovanje (spušcanje) psov.

Glede na rezultate analize opravljenega dela in v želji po čim boljšem neposrednem nadzoru zavarovanega območja imamo naravovarstveni nadzorniki prilagojen delovni čas, pripravljene pa so tudi preventivne in skupne akcije s krajevno pristojnimi policijskimi postajami na območju Triglavskega narodnega parka.

Vse obiskovalce parka opozarjamo in naprošamo, da ravnajo v skladu s splošnimi načeli varstva okolja. Kar nekaj ravnanj je namreč takšnih, da niso opredeljena kot prekrški, so pa že dolgo priznana kot splošno etično načelo primerne vedenja.

Tine Štular

Kampiranje zunaj za to določenih mest. Foto: Arhiv TNP

Izlet številke: Možnica

Tri poti v samotno dolino

Strmec z Jerebico. Foto: J. A. Mihelič

Odmaknjena dolina Možnica je severozahodni odcep doline reke Koritnice. Z leve strani, gledano po dolini navzgor, jo omejujejo vrhovi Rombon, Prišnja glava in Ribežni. S severa, na desni strani, se dviga mogočna Jerebica, na koncu pa jo zapirata Črnelska špica in Snežni vrh. Je zelo samotna in nenaseljena dolina. Značilna poraščenost z nizkim borovim gozdičkom se nadaljuje s prijetnim bukovim gozdom do zatrepja doline. V dolini izvira rečica Nemčlja (lahko tudi Možnica), ki se že po dveh kilometrih izliva v Koritnico. Možniški slap, korita in izvir Nemčlje so tri naravne znamenitosti doline. Ob poteh naletimo na nekaj povečini že opušenih domačij in zaraščenih travnikov. Le v gornjem koncu je še nekakšen počitniški dom zaprtega tipa, urejen v nekdanji obmejni stražnici.

Izletniško je dolina urejena s turističnimi potmi, ki so vrisane tudi v turistični karti Bovec z okolico v merilu 1 : 25.000. V nadaljevanju predstavljamo tri možne poti, vse so označene in jih po želji lahko kombiniramo ter tako naredimo krožen izlet.

- Najenostavnejša pot poteka po 3 km dolgi gozdni cesti od Novega mosta (598 m) – na odcepu od glavne ceste Bovec–Log pod Mangrtom, kilometer pred Logom, do konca doline (835 m), za kar potrebujemo približno eno uro. Cesta v dolino je za javni promet zaprta.

- Drugo možnost ponovno začnemo ob glavni cesti Bovec–Log pod Mangrtom, in sicer 2 km od trdnjave Kluže, gledano v smeri proti Logu. Uberemo jo po brvi čez reko Koritnico na desni breg in takoj zatem zavijemo desno navzgor ter nadaljujemo mimo dveh travnikov na gozdno cesto, ki nas pripelje vse do konca doline. Tudi tokrat bomo za pot potrebovali eno uro. Vmes si lahko ogledamo še Možniški slap, do katerega se odcepimo po pol ure hoje. Pod počitniškim domom (793 m) je levo pod cesto odcep do izvira Nemčlje, kjer smo v desetih minutah.

- Za daljši izlet bomo potrebovali dobri dve uri. Začnemo ga pri trdnjavi Kluže (532 m), kjer zavijemo v predor in nadaljujemo po desnem bregu Koritnice vse do sotočja z Nemčljo. Sledimo potoku do Možniškega slapu, zavijemo desno čez mostiček in stopimo na gozdno cesto, ki nas spet

jemo v predor in nadaljujemo po desnem bregu Koritnice vse do sotočja z Nemčljo. Sledimo potoku do Možniškega slapu, zavijemo desno čez mostiček in stopimo na gozdno cesto, ki nas spet

Vir: Interaktivni atlas Slovenije. Založba MK.

pripelje do konca doline. Med potjo si zopet lahko ogledamo izvir Nemčlje ali pa zavijemo do počitniškega doma.

Edino izhodišče za resno planinsko turo iz Možnice je na Jerebico (2126 m). Na koncu doline zavijemo po poti, ki se odcepi desno navzgor, in sledimo markirani poti. Vzpon je strm in zahteven, zanj bomo potrebovali kar 4,5 do 5 ur. Krajši in lažji pa je vzpon od Rabeljskega jezera v Italiji.

Jelko Flaž

NEVARNOST UDARA STRELE V GORAH

»Dajmo, pohitite malo, dajmo!«
 »Ti, a veš, tam gori in nazaj grede si bil pa prav tečen. Le kaj te je prijelo?«
 »Kako, kaj? Ali se sploh zavedate, kako velika nevarnost udara strele je bila?«
 »Strele ... ? A ja?«

Pozimi plazovi, poleti strela. Dve izredno nepredvidljivi nevarnosti, za kateri velikokrat ne veljajo nobene zakonitosti. Že star pregovor – kot strela z jasnega – dopušča eno od možnosti. Večkrat smo že slišali, kako so planinci med vzponom doživeli nevihto in ko so prišli na vrh, se je ta nevihta že končala. Zjasnilo se je, posijalo je sonce, privoščili so si počitek in sušenje mokrih oblačil, ko je na lepem počilo. Enega od njih je dvignilo v zrak in presneto srečo je imel, da je nezavesten obležal prav na robu stene.

Največja nevarnost za udar strele je ob popoldanskih nevihtah. Tudi temu ne smemo preveč

Foto: A. Žumer

zaupati in dodamo – vedno, kadar so nevihtni oblaki – ti se lahko razvijejo tudi dopoldan, pogosto tudi zvečer ali ponoči. Poglejmo nekaj napotkov, da se izognemo tej nevarnosti:

- proučimo vremensko napoved in ji prilagodimo načrt vzpona,
  - opazujemo vremenske pojave okoli sebe: nastanek kopastih oblakov, smer vetra, soparnost, grmenje v daljavi,
  - pojav »Elijevega ognja« (plavi plamenčki na kovinskih predmetih) in »čebelic« (brenčanje v zraku),
  - zapustimo vrhove in grebene (greben Triglava na primer, je zaradi varoval en sam velik strelovod),
  - če imamo pri sebi kovinske predmete, jih odložimo in se odmaknimo od njih,
  - če dežuje, se ne stiskajmo preveč ob steno pod previsom, ampak bodimo (čeprav zaradi tega mokri), raje nekaj metrov stran,
  - ne »letajmo« brezglavo naokoli. Dokaj varno je na kakšnem melišču, čepeč, z nogami skupaj, odmaknjeni od osamelih skal, dreves.
- In ne tolažimo se s tistim – strela ni nevarna, dokler jo vidiš in slišiš.

Gorska reševalna zveza Slovenije

NA BELARJEVIH DNEVIH SODELUJE:

NAŠI NADZORNIKI SO OBUTI V NOGAVICE:

LOGOS TREND d.o.o., Ljubljanska 21 k, Kamnik